

ROBERT LAFONT

**VIDA DE JOAN
LARSINHAC**

Racònte

PREMI DE LAS LETRAS OCCITANAS 1950

C.I.E.L. d'Oc

Centre International de l'Écrit en Langue d'Oc

3 Place Joffre, 13130 Berre L'Étang

<http://www.lpl.univ-aix.fr/guests/ciel/>

I JOVES DE MON TEMPS,

li que son mòrts e li que vivon, toti qu'o aurián pogut escriure, dedique aqeste racònte.

Nòta :

Aquesta òbra presènta de grafias dempuèi modificadas dins la practica de l'IEO coma bressar pèr breçar, tròs pèr tròç, canviar pèr cambiar, contuniar pèr contunhar, etc. Leis articles e pronomes provençaus rodanencs i an lei formas li, di, i, si, aqueli, etc. qu'ara s'escriurián lei, dei, ai, sei, aquélei, etc.

ACABADA la montada, un bofe d'aura nos tenguèt espelofits.
Lo cèu èra larg e lisc, furnat de vènt e d'automne. Rogier diguèt:
«Aicí siám»

Tocant lo camin, virada vers la comba jauna e roja, i aviá una lausa simpla. Sus la pèira una man sèns biais aviá pintat: «Aicí moriguèt afuselhat pèr l'enemic, Joan Larsinhac, que li disián Joanet.» Quauqui margaridas s'èran passidas dins una caisseta de fèr rovilhada.

Rogier venguèt mai: «Foguèt pres pèr una colona que davalava di Causses. Neciament. Auriá pogut fugir. Lis Alemands tiravan sus toti li bartàs que vesían bolegar, destimborlats que li secutaviam aperiáqui dempuèi sa partença. Una bala, de toti li que siblavan, venguèt esclapar lo botèu de Joan. Lo trobèron dins son recapte. Te lo ne peutirèron e i larguèron dins lo cotet un descargar de revolvèr. En li vèsent venir vers eu, non s'èra tengut de tirar e dos n'aviá fach barrutlar pèr soù.»

Lo silènci èra lisc parier coma lo cèu, e mai dins un carrairon de la comba una carreta faguèsse cracinar la gravilha, que nos ne pujava un bruch clar a de moments. Rogier èra estat lo companh de Joan dins son Maquis. Avián d'ans a quicòm prèu un còmpte parier. Ieu tanben ère d'aquelis ans. Rogier escampèt li margaridas secassas e netegèt l'embàs de la lausa. Aqueli gèsts me faguèron pensar a una vesita dins un cementèri. Me venguèron un paquet en òdi. O diguère a Rogier. Se'n calèt, e toti dos agacheriam la ferigola entre li clapas, e la bauca dau valat, que lèu se compreniá qu'estofarián la lausa e lo Remembre. «Es melhor antau», ço diguère.

Lo solèu en trascolant aviá quitat sus nòstri tèstas un pali de fini maulas. Li serres rocassiers blanquejavan encara. Estènt que menaviam pas mai de bruch, un conilhon venguèt a sauts trissats fins a l'autra man dau camin. Prengueriam la davalada .

Nòstri pas restontissián sus lo quitran. Rogier charrava au ritme de nòstre anar pesuc: «Joan aviá pas agut tèmps pèr se faire sa plaça dins sa vida. Es mòrt amb tot un endevenidor davant eu, blanc e vèrge. N'i a tant agut de joves coma eu que son mòrts sèns qu'òm sacha quin òme aurián fach! Quant d'òmes e quant de vidas degalhadas!»

E mai:

«De segur seriáu urós de saber quina foguèt sa darriera pensada, quora se venguèt pres e segur de sa mòrt. Ieu me sèmbla que m'auriá pas arrapat la paur, mai la malícia d'estrassar tot lo demai de ma vida. »

Rogier aviá dins la lum de sis uèlhs tota la valentiá de son jovènt. Sa paraula desbondava a de còps, puèi se copava, quora cercava son sentiment dins son còr.

«Joan, me veniá mai, èra pas quau que siá, un automata sota un unifòrme coma lis autres, sis aclapaires. Era un jovènt que cercava, qu'aviá cercat ont èra son dever»

Me ramentave ço que sabiau de mon amic Joan, nòstris ancians conversas e mai lo diari que quitèt a son oncle quand partiguèt pèr la montanha, e qu'ai uèi entre mans. Me pensave pas d'aver lo drech de sorire de la fòga de Rogier, e diguère de òc.

Eriam, d'aqueu biais somiadis, davalats au mas ont siám per passar la nuèch. En sovenir dau maquis qu'aviá viscut sus son tenement, lo mainatgier nos balhava l'ospitalitat. La sopa tubava sus la taula cubèrta d'una toalha blanca. Tota aquela bravetat teba, après la solesa freja dau defòra, nos foguèt doça. Mai, quand agueriam

sopat, e li devers de la reconeissènça complits, fogueriam mai, Rogier e ieu, a nòstri pensadas. E finigueriam pèr se dire toti dos que li paraulas de planhènça èran de defugir. Çò que foguèsse mai píos, èra de se lo faire reviuire entre nosautres, aqueu Joan Larsinhac. Cadun possedissiam un pauc de sa vida. Amb çò que sabiam, un e mai l'autre, benlèu eriam pèr fixar, darrier lis annadas

que corron, dins l'immobilitat dau remèmbe, un pauc dau vertadier Joan. Nos èra puèi un deure. S'impausa aquela pietat a de moments qu'una vida cofla de desiranças se crèba en una ofèrta de sang.

Antau a la vesprada, còsta lo fuòc que landava a grands còps de flamba dins l'escur dau mèmbe, ensageriam un racònte, sonant a la rescorsa çò que sobrava di jornadas passidas dins lo tèmps, e nòstra fervor davant la vida, antan pariera a la dau jove mòrt.

Rogier vouguèt que çò qu'avem sauvat de l'oblidança, pèr li que voudràn conéisser nòstre amic, siá quitat en esrich. Seria nòstra lausa. O ai fach, e tot o fasènt, me siáu avisat que nòstre plan d'espereu se trespasava. Joan Larsinhac tròp èra joine pèr pas portar dins eu lo voler aigre de toti li de son tèmps. Lo legèire que se pènsa quasiment de son tèmps veirà dins aquesti paginas d'aicí l'image s'arborar d'una generacion que caminava a paupas dins l'escur de la guèrra.

Puèi, e mai lo legèire foguèsse pas de nòstre tèmps, avisarà çò que i aviá tanben dins Joan de cèrcas qu'èran pas qu'umanas, etèrnas, bressarèlas e vanas.

I

Es au Licèu que coneguèr Joan. Un gost parier pèr la part literària de l'ensenhament que nos delargavan, mai que l'amistat de nòstris gènts, nos tenguèt apariats pendènt lo cors de nòstris estudis segondaris. Es a aquel afrairament duradis e blos de nòstris enfanças que deve de conéisser mai que non pas degun lo còr dau jovènt.

Joan Larsinhac, lo grand eveniment de sa vida d'escolan foguèt la descubèrta de la literatura. Li programas, amagestrats pèr d'esperits consirós di fòrças flacas de l'enfant, reculan fins au lindau de la joventut la revelacion de la beutat; Joan prenguèt antau consciéncia d'un solet vam de la poèsia e de sa sensibilitat de nòu espelida. Dau còp se trapèt poèta. Poèta coma òm o es a quinze ans, segur de trobar dins sa vida la poèsia di libres, e segrenós quand la vida ditz de non. Nòstra vida, coflada qu'èra dau mesquinitge di devers jornadiers, di consèus di parents, de la preséncia porcassiera di colègas mai annadits, qu'avián paur dau tendrum aitant au mens coma de la castapiana, nòstra vida disiá de non sovènti fes. Tanben nòstris estrambòrds bessons foguèron lèu aflaquits. Es a dire que Joan, semblava que s'amansissia. Ieu, mon eime pausadis s'accontentava de la saviesa.

Aquel aflaquiment, que lis escorregudas de nòstri vacances arribavan pas a traucar que de la jòia infantolida de jogar, me butèron, a la rintrada d'octòbre de 1938, a me

donar d'a fons a l'endormitòri dau talh escolar propriament complit. Joan faguèt çò parier, semblava. Après un ivèrn ressarrat is entorns de nòstri libres , fenèstras tampadas devers lo pantais, nòstri passejadas de la prima foguèron bravas e pensadissas. Lo piutar dis aucèus dins li brondas de nòu verdejantas nos faguèt pas sentir l'aflat de la divina poèsia, e se, pèr còp d'astre, una cara de femna atrivava nòstra agachada, èra pèr un momenton sens nos faire imaginar de passions cremantas o afrejolidas. Nòstri saberudi convèrsas se copavan de lònchs silèncis, e li silèncis s'entremesclavan pas de sospirs. Aponde que quauqui libres prestats nos avián revelat la lenga d'Oc, apassionats pèr ela. L'estudi dau parlar renaissènt nos teniá de lònca luènh di temptacions de fugida. La santat aisida di vèrs felibrencs qu'empassaviam a bodre nos donava d'esmogudas sufisèntas.

Nòstre primier bachaleirat venguèt botar un ponch finau e urós a l'amonjament de nòstris esperits, que sa justificacion faguèt facha antau. Ieu, o ai dich, aviáu fach mon pron dau sòmi. O disiáu quauqui còps a Joan, que me tornava pas jamai respònsa. Son silènci me fasiá pas chifrar. Lo cresiáu d'aprovament.

Un pichòt eveniment me venguèt mostrar que m'enganave dau beu biais. Lo legèire me'n vouldrà pas de segur se m'aplane davant aquel eveniment pèr tan menut que siá, e tan pastat d'enfantesa. Es una mena de refulèri de barbelàs que me faguèt vèire de qué caupiá dins lo còr de Joan, de qué s'escondiá detràs una vergonha requista.

Sabiáu que Joan, coma la maja part de nòstri companhs, aviá de l'amor pas qu'una coneissènça luèncha e literària. S'èra pas cubèrt a mis uèlhs de la cuirassa de gorrinitge que vestisson nòstri Don Juans de setze ans pèr escondre son innocènciá. Mais dins lo periòde de nòstra espelida sentimentala aviá escrich de poèmas lònchs de toti sis alexandrins e cremants de toti li fuòcs d'un amor sèns espèr e mai sèns realitat. Aviàm legit toti dos çò que li bibliotecas de familha pòdon liurar de lettradura erotica.

L'estampadura n'èra estada fonsa mai sus nòstris esperits que dins nòstra carn, e la partènça sus lis oceans de la vida demorava per nosautres una partènça pèr Citèra. Acarnassits pèr nòstre trabalh, li poèmas d'Aubanèu avián encara lo poder de nos tirar i tempes lis arcanetats de la poèsia e de la passion. Adonc, maugrat l'apasiment que me disiáu de l'aver vist s'apoderar de Joan, foguèr pas estonat, tot pesat, lo jorn que me diguèt qu'èra amorós.

Lo benastruguèr coma pensave que se deviá. Eriam en Agost e entamenaviam tot beu just nòstri vacances en Auvèrnhe. E ja dempuèi quauqui jorns mon amic fugissiá, que me semblava, ma preséncia. Anuèch acceptava aquesta passejada amb ieu pas que per me dire lo secrèt que li coflava lo còr. Dins lo camin estrech, sentiáu aisidament tota sa fòga. Si cambadas èran largas, si mans nerviosas D'una bròca que teniá trencava li caucidas dau valat. Sis uèlhs raubavan is agrenàs toti li rebats de lutz penchinaires e ne jogavan. L'estrambòrd de dòna, e d'anciani desiranças me cavavan lo pitre a la subita. Sa paraula semblava una musica doça que derevelhava mon arma gòbia.

«Pèr qu'a la fin, disiá, i a encara de ròdols ont la vida es pas tèuna e passidona. I a de ròdols, aici, tocant la Natura, ont se sap encara amar e ont se tròba l'amor quand òm lo cerca. »

Me parlava, e tant ne disiá que desbarjava d'aquela pichòta païsana, simpleta e

foligauda, qu'anava cada jorn ajónher sus la tepla d'un prat. Detràs li mots fervorós que trobava, la Peireta Bausset, que me ramentave a pron pena de l'aver vista un còp a un balèti dau campèstre, me pareissiá trelusènta de toti li belugas dis aubas montanhòlas; sentiáu, coma Joan, la tebor velosada de si gautas e la frescor de si bocas d'agriòta.

Detz jorns parleriam d'aquela domaiseleta, que la sonaviam Misè Bausseta pèr sovenir literari e pèr qu'aqueli doas paraulas embessonadas avián de gaubi.

E mai pensaviam pas que se disiá antan Misè pas qu'i femnas maridas o i panturlas. Cada vesprada, Joan anava retrobar Misè Bausseta, e reveniá amb una meisson de remèmbers perfumats de fen e de pèu lachenca. La pastoral nos enchusclava coma de pèis dins un riu.

Tant fach que, rescontrant Misè Bausseta sus un camin, un jorn e a un moment que deguèsse recebre lis omenatges de son joine conquistaire, me creguère brave de plànher amb ela un rendètz-vos estrassat. Mai davant l'estonament de Peireta, florida de sa vergonha ròsa, deguère comprene que pas rèn de çò que Joan m'aviá contat èra verai.

Ma bufa foguèt ferotja que foguèsse estat enganat. Mai èra pas pèr cativier que Joan m'aviá enganat e me faguèt ribon-ribanha entendre de qué n'èra. S'èra un jorn avisat dau gentum de Peireta e aviá d'espereu, pas que pèr eu, bastit un polit racònte: lo dis amors de Peireta e de Joan. Cada jorn, dins sa solesa dau trescamp, se refasiá lo racònte e i apondiá tot çò que sa gaug de viure, li bofes de l'aire e lo voler de son còr li porgissián a jaba. Lo fruch de son imaginacion era vengut saborós coma un fruch de natura. Sis amors imaginàrias li semblavan puèi tan veraias que me li diguèt, perqu'ère son amic e qu'o podiá pas téner, tan bèu qu'aquò èra.

L'encanhament s'acabèt en rire. Mai tornamai m'indignère, esfraiá d'un parier desbòrd de fantasiá. Capitère d'esfraiá tanbèn Joan, tant que li provère que la malautiá amenaçava tota sa vida avenidoira. Lo solet remèdi èra de faire amb Misè Bausseta çò qu'aviá pantaissat que fasiá.

Me creguèt. E mai aqueste còp siá pas estat tan parlufier, crese que la domaisèla se quitèt pron ganhar a la causa de sa garison. Tot debanant aqueli sovenirs, me brèssa son anar ninò e graciós. Atròbe risolier çò que me pensave pas qu'o foguèsse e pèrde la vista de mon projècte primier, qu'èra de faire lum sus l'astrada de Joan. Li gràcias d'aqueu tèmps d'ailà portavan grana a nòstris angoissas, e nòstris pantalís ja avián pas fe dins la vida.

D'efècte aquela aventura estrània me faguèt comprene de qué s'èra passat dins lo còr sensitiu de Joan. En fàcia d'aqueu mond que lo macava e que podiá pas patir, mon amic aviá bastit son mond d'eu ont viviá toti lis oras que podiá derrabar i jornadas que se rebalan. La solesa èra son opium. Cercava la solesa pèr i oblidar de viure. Sonava aquò son jòc.

E mai après aquel auvari que m'agradave de li ramentar de quora en quora, devinère mantun còp que Joan, dins lo silènci e la solitud, contuniava de jogar.

II

A la pastoral se mesclavan pasmens d'aigri dissonàncias; lo bruch de la guèrra s'enaivava darrièr li montanhas e detràs li flumes. La preséncia dau mond se fasiá mai autoritària e mai penosa.

Li dròlles de nòstre tèmps contuniaviam a nos ne trufar. N'aviàm la costuma: au mai luènh que m'esmarre ieu sus lo relarg palle de mon enfança, la paur dis armas e dau fuòc me reven a bofes, e tòrne niflar l'odor aspra di jornaus dins sis edicions especialas que nos menaçavan dau grand chaple. Aquò nos aviá fach la mòrt acostumada e brava de i trobar sèmpe l'odor de la tencha fresca. Aviàm mistonat lo pensament que cavava li gautas de nòstri parènts e debanaviam sèns lanha lo fiu tèune de nòstris annadas en subre lis avencs que badavan. L'estiu de davant nos aviá a pron pena tirats pèr un moment de nòstre sang-flac; aqueste estiu s'ensornissiá di meteissi nius sus son orizont. Aquò veniá una costuma pèr de joinis egoïstas de vèire s'encaminar d'ainats mobilizats.

Aqueste còp, foguèt la guèrra. La novèla clantiguèt un vèspre que l'estiu, coma lo jorn, agonizava ja dins son esplendor mai esbleugissènta. Foguèt lo grand estrifament de nòstre passat e nòstra espelida au mond dis òmes.

Quand la votz dau cap dau Govèrn se foguèt taisada, - que jamai dins sa vida politica el aviá trobat l'escasença d'una tan bela casuda, - lo país dintrèt dins lo silènci. Acampats is entorns di pick-up de la Ràdio, dins la carriera, li gènts avián escotat en silènci, e tornavan en silènci a l'ostau. Dins toti lis endrechs de França, lis òmes e li femnas rintravan tètta-sota, lo lassitge dins li braç e l'acceptacion grèva sus lo cotet. E aquò èra parier dins d'autris encontradas.

D'uni somiavan dis estrambòrds de l'autra guèrra, la que i avián dich la Granda, o la Darriera, e demoravan muts e nècs davant aquèla nòva Granda e aquela nòva Darriera. D'autres viravan ja lis uèlhs vers lo cèu e tiblavan l'aurelha de la paur qu'avián d'ausir bronzinar li primiers volaires ; i aviá dins son agachada tot l'esfrei, e mai la teneson dolorosa que la devián pas pus delargar, dins d'ans e d'ans. La sola paraula que l'anavan querre au fons de si gargalhons ressarrats pèr l'angoissa, a cada còp tornava que s'ausavan remirar entre eli: «I siám. . . aqueste còp i siám»

Tan generau èra lo contristament que Joan e ieu, se troberiam solets, e desoblidats.

S'eriam assetats sota li castanhiers dau camin, aqui ont l'anar di masiers preniá d'assegurança après lo darrièr salut au darrièr ostau dau vilatge. Nòstra mirada tanbèn preniá d'assegurança e se pausava estonada sus li nèblas que radavan sus la vau.

Lo tristum dau mond passava sus lo camin e nos quitava, e mai nos fregava pas.

Tot èra tan simple e tan jornadier aqueu vèspre de guèrra! Li joines, nos faliá dins l'espandi un auristre pèr fins de comprene qu'un mortalatge s'anonciava. Joan, sèns virar la tètta me diguèt, d'aiçò me remembre: «La guèrra, vaquí, es la guèrra. Aquò te fai quicòm, la guèrra?»

I aurá benlèu un legèire pèr s'escalustrar d'aqueu sang-flac. L'òme a la tissa de voler

totjorn èstre tan grand coma l'eveniment. Mai ieu ai pas entamenat este racònte par desencusar, ribon-ribanha, de flaquieras. Dise lo verai, tot unidament. La flaquiera, que nos debane çò qu'es, quau o voudrà.

L'endeman pasmens nos venguèt un espèr afolit:esperaviam un quicòm que sabian pas de qu'èra. Lo vièlh mond aviá crebat dins la nuèch, e s'ofrissiá demest sis esclapas passidas la carn aigrassa dau mond nòu. N'aviám au còr e fins i dènts manjarèlas una enteriga ferotja.

Lo jorn èra voide coma un matin genèsi. Nòstri pas fasián un bruch destermenat dins un desèrt. Fau aver agut setze ans en aqueu momènt que dise pèr conéisser la candor primitiva de la guèrra. Pèr saber que tota sentida ne sèmbra nòva e que lo cafè dau primier jorn de guèrra a pas lo gost parier dau cafè de la velha. Aculhissiam una vida nòva, atalentats de la vida qu'eriam.

Sus la taula de Joan, dins sa cambra, un libre se quitava fulhetar pèr l'aureta. Quatre o cinc paginas dins un sèns, puèi tres o quatre dins l'autre. Lo balanç blanquinèu dau papier bressava nòstre eime. I donava lo brande deliciós d'abans la bandida.

Aquèl estar-suau perdurèt d'aquí a miegjorn, que l'esmoguda bastava a nos téner sèns bolegar. Nos eriam donat una rason:esperaviam un còp de telefòn de nòstri gènts, que venguèt pas.

A miegjorn agueriam pas que lo tèmps de coflar de vèstits fora-borra nòstri valisas e de córrer a la gara. Lo tren sibliva? Susarènts e mai desvariats, se tragueriam dins un compartiment, lo braç dolorós dau bagatge. L'emplegat bombèt la porta, e fogueriam embarrats pèr d'oras de tèmps dins nòstra caissa brandussada.

Era un compartiment voide. lo tarrabast dau tren lo fasiá mai voide encara, que nos forcava de parlar a plen de garganta, nos alassava e nos remandava a nòstra solitud, escrancats sus li banquetas.

La comba fugissiá. Après una virada i aguèt pas pus que de brondas d'acaciàs davant lo fenestron, puèi de pradas. La primera gara qui i fagueriam la pausa d'una minuta, èra desèrta, o quasi. De mond s'èran mes en fenèstra, mai quincavan pas.

S'entendiá d'esquèrlas de vacas que dindinavan darrier d'arbres. I aguèt mai de pradas, puèi d'autri garas, tan suavas coma la primera.

Aviam paur toti dos de faire venir lo rire de l'autre;ausaviam pas charrar de nòstra despaciènça, nimai canviar de compartiment.

A cada còp pasmens qu'un bruch de convèrsa e de remenar trespasava la paret, vesiau Joan chaurilhar, que son enveja d'ausir parlar de la guèrra èra pariera que la mieuna

Aquò pendènt tota l'après-dinnar. Tanben en Arvant eriam au mai viu de l'enervament. Lo trepador èra comol de mond. De soudats se cridavan. De femnas èran vengudas faire companha a son òme que s'enanava;avián la votz rauca. Li nèrvis nos dolián qu'aguessiam pas rèn pres dempuèi lo matin. Un tren de la davalada nos arriba. E siám pèr nos esquichar, un crostet a la man, ne derrabant de flòcs largs qu'empassaviam sens mastegar, dins un corredor estrech, mentre que sus lo defòra blavejant lo cèu s'empallissiá d'estèlas.

Dins lo tren non se podiá parlar que de la guèrra. Aquò nos semblèt, un tèmps, ravisós;lèu-lèu, pasmens, atroberiam maigra nòstra culhida de nòvas. L'America aviá

encara pas rèn dich de segur, e li jornaus rendián còmpte d'un Consèu di Menistres anglés. Pauc a pauc li charradissas calavan. Li gènts clinavan la tèsta sus un libre o picavan dau nas lo pitre. Assetat qu'ère sus ma valisa, laissère lo tarrabast dau tren me dintrar dins la clòsca. Aviáu li tempes cauds e mai un lassitge ponhèt dins li cuèssas. De votz me derevelhèron. S'èra calat lo bruch dau tren, e la calama m'atencionèt. Nòstri vesins èran pas li pariers. La fenèstra èra larg dubèrta: un òme se i clinava de tot son pes. Aviáu si botèus que me cotigavan lo frònt; èran tiblats e fasián badar de botelieras passidas. Sus son esquina una saqueta crassosa. Un mieg-soudat, me disiáu, entre l'ostau e la casèrna. Toti li lums èran amoçats, levat un lum blau, sus la via, enfaciant nòstra fenèstra. Demandèrè ont òm se trapava. Es lo mobilizat qu'en se revirant un pauquet me faguèt respònsa. Om èra pas gaire luènh d'Alès, que se vesia d'ostaus. Li gènts bolegavan de pertot dins lo tren, e parlavan doçament de la crènta qu'avián sabián pas de qué. D'uni èran davalats sus la grava e remiravan lo cèu. Dos emplegats passèron; la lum de si lanternas se bidorsava, de votz i fasián companha. Om voliá saber çò que i aviá. «Pas rèn, pas rèn!» Sa respònsa s'alunchava.

Lo tren tornèt partir. Cinc minutas après eriam dins la gara d'Alès. La molonada quilava, esquichada sot lo cubèrt. Lo corredor se voidèt quasiment. Se i faguèt puèi un ronçament que ne trantalhaviam quand lo mond montèron. Fogueriam enfonçats dins lo caud e l'espés d'aqueu pòble nerviós.

Detràs lo chafaret s'ausissiá pas que lo bramar aigre d'una femna que sonava son dròlle esquilhat darrier de sacs amonteirats, e lo rondinament d'un vièlh qu'aviá perdut un còli. Toti semblava que se'n garçavan. La nuèch defòra s'asclava de lusors frejas.

Fogueriam a Nimes a la prima auba. Dins li carrieras quauquis escobilhaires badalhavan. Aviàm pas pus la fòrça de parlar. A un canton desert de carriera, Joan me quitèt. Me sentiáu sol. E mai li pensadas se'n anavan de ieu.

La jornada que seguiguèt se debanèt en vesitas rumbas a de parènts o d'amics qu'anavan s'encaminar pèr l'Armada. Si caras sorisián; mai son sorire èra tròp a flor de pèu e s'asclava de còps pèr laisser gisclar un revolum d'ànsia fonsa.

D'òmes que i aviá de la malícia desbarjavan e cacalejavan. Sa partènça me doliá, e pasmens me languissiáu de li vèire pas pus. Amb eli la patz encara malautejava. Aviáu mai que mai de besonh de la sentir mòrta, desoblidada coma un mòrt, e toti li causas nòvas en sa plaça, li soudats au Frònt, lis avions sus li vilas, e lo gèst a faire, ieu, de qué que siá.

Au vèspre tornèrè vèire Joan. Sis uèlhs voides èran estranis e atrivaires coma un gorg. Sens mutar, se passegieriam. De quora en quora òm s'aplantava, immobils. Una veitura militara fusava sus lis avengudas.

L'alèrta nos capitèt qu'eriam au café. L'udolar di serenas bassaquèt en un revòu li rengadas d'assetats, e nos cavava un cròs dins lo vèntre. Una taula se reversèt; de vèires esperlonguèron son dindin sus la bardada. Corriam vers un recapte. Li pòrges rajavan de mond parlufiers. Lo recapte foguèt comol. S'asseteriam a costat. La solesa èra esfraiosa dins li carrieras. Lo cèu negrejava, picotejat pasmens d'estèlas menudas. Longtèmps una sibleta quilèt, qu'una fenèstra badava, amb un lum desoblidat que la decopava violentament sus la muralha de pega. De votz sacrejavan. Semblava qu'aqueu

carrat illuminat anava entirar sur nosautres una raissa subta de fuòç. La paur, e mai l'espèr dessinat que quicòm avenguèsse nos fasián rebolir. Li gents n'avián un sàssic de s'esquichar dins una cròta caudassa. Tornavan sus li lindaus, e rondinavan après lo lum.

Sus aquò clantiguèt la fin d'alèrta, e mantenguèt un crit sus nòstra tèsta, trop longàs pèr nòstris aurelhas, coma d'una rèssa ingènta que cracinèsse.

D'aise, reprengueriam la caminada. L'esmoù de l'alèrta agropava li passejaires en rodelets batarèus. Dau mai anaviam, dau mai son bresilhadís s'escarcalhava e nos quitava apensamentits. Au terme fosc d'un baloard, muts toti dos, demoraviam que si disiám pas adieu. Sabe qu'aviám d'idèas semblantas d'abòrd que Joan enfin, amb un frejolom dins l'espatla, me venguèt: «I aurà benlèu rèn autre pèr li de nòstre tèmps, se la guèrra s'acaba lèu. »

Sentiguère dins sa votz un grand flaquitge, e mai un pauc de crenhènça. Tant i a que me capitèrè, pèr reborsieritge, deliurat de mon trantalh. «Pas rèn autre, o veiràs. Siás baug, Joan!»

E, tot cercant la clau dins ma pòcha, davant la pòrta de mon ostau, me remembre qu'i tornava a sota-votz, risolet e tissós: «Es baug, es baug!»

III

Nostris ainats faguèron la guèrra. Aquò vòu dire que contuniaviam la patz. Tre l'automne de 1939 li prètzh-fachs foguèron partits. Antau que perderiam l'espèr de ne canviar.

Li dau Frònt menavan sa batuda, dins un país fosc que nòstri camins i menavan pas, terraire de legènda, enfangat e traversat de còps pèr un esclaire roginàs. Li aurià faugut tant de vòlha per la viure, la legènda, que tant valià la laisser se debanar sèns qu'òm la visca, e mai quitament sèns la crèire. En luòc mai èra la terra reala, bèn ordenada ont se devián derevelhar un jorn que sortirián dau sòmi. E mai avián de besonh de saber qu'ela se manteniá, pèr lo remèmbe, en legissènt li letras de si gènts, l'anar menut de la vida a l'ostau, e la femna que vai au mercat, e lo dròlle que vai a l'escòla. Se laissavan estar un momenton aquela convèrsa contuniosa amb li sieus, avián la paur de trestombar d'un còp e pèr l'eternitat dins lo voide de la granda mauparada. Se tenián volontós a nosautres, qu'eriam cavilhats fèrm a nòstra plaça pèr pas que resquilhèsson. . .

«Mon enfant es ailà que camina vers lo Licèu e s'aplanta davant aquesta botiga pèr remirar un libre. Es urós de son darrier dever. » Lo mond son fachs pèr sa familha, e pas gaire pèr la guèrra.

O ràbia d'aqueste tèmps, me'n remèmbe, de saber qu'una grand aventura s'apreparava que nos èra defenduda! Dins li salas tebas, d'escolans levavan lis uèlhs de si quasèrns e plantavan, drech davant eli, son regard bevière. L'èr li veniá mai fons, que i vesían petar d'obús, e se crebar sagnós de pitres. La cridadissa dau mètstre que li

charpava embrigava puèi la vesion, e lo pantaissaire tornava au latin e mai l'istoria secarosa dis ancians tèmps. Son còr èra cofle de desirança e de languison.

Aquel an d'aqui, Joan e ieu fasiàm nòstra filosofia. De nos expausar tant de cèrcas tissosas d'une vertat que se'n garçaviam, nos semblava a la perfin qu'o fasián pèr escafi. Nòstre professor, un jove Normalian, ensajava de nos apassionar pèr Kant. Kant, un nom que restontis encara a mis aurelhas coma lo d'una tèrra sèns aiga, ont se rebalan d'èssers sens carn! Tot çò que n'ai sabut autre tèmps, de Kant e de si categorias, s'es esparpalhat au vènt de la vida; me n'es demorat tan solament la joguina de ben menar una demostracion escrèta, de còps que i a, e mai benlèu un pauc de crèire. La rason non a pogut jamai assadolar nòstra talènt, i joines d'aquela passa.

D'aquela passa, Joan me disiá pas lo verai que se pensava, de segur. E pasmens dau fons de son silènci sentiáu montar lo destorbe e la malamanha.

Esperave, ansiós, lo moment que son còr desbondariá. Esperèrè fòrça tèmps, e li anave parlar, nèci qu'ère, quora un jorn tot en eu canvièt.

Lo poiariáu datar aqueu jorn, s'o voliáu, d'abòrd que tre l'endeman m'avisèrè qu'aviá demembrat la guèrra.

Eta puèi, toti fasián çò parier. Avián son excusa: èra pas mestier de la seguir, aquela lucha ja acabada. Lis augurs oficiaus o avián pron dich, qu'aquò èra una guèrra de sèti, que lo tèmps i es mèstre. Eran segurs que lo tèmps trabalhava per nosautres, en França. Tot pensament èra de sobra. Nos faliá pas que trobar una empacha a l'ernha, un quicòm que nos atrivèsse. D'uni que i aviá se donavan au gaudiment e degalhavan tot çò fèrm qu'èra en eli. Li balètis d'aquela annada, e mai se donèsson au profiech di soudats d'amondaut, aquò èra pas la quita espetarrada de gaug sanitosa que vegueriam cinc ans après. Aquò èra nerviós e desenat. Tot pensat, aprovèrè Joan que tornèt a la poèsia.

Era l'ivèrn, e lo batejadis de l'aiga i fenèstras fasiá mai secrèta la companhiá di libres. Dins nòstra classa òm aviá costuma de desbarja di poëticas modèrnas. D'abòrd que ne sabiàm rèn, Joan nimai ieu, un mond nòu se nos dobriguèt dins li vespradas silenciosas. Après Rimbaud, vers Apollinaire vengueriam, e toti li subrerealistas. L'atmosphèra s'escarmonissiá, ont viviàm.

Tòrne vèire Joan en aqueu tèmps, darrier li libres e li fuèlhs amolonats sus la taula de trabalh, que lis aliscava de còps dau plen de la pauma, e sis uèlhs ennegats dins un sòmi qu'èran lindes, e mai si gautas que l'esfòrç de sis esperits cavava. E tòrne ausir sa votz grèva e plegadissa, mentre que m'expausava tot de lòng de paradòxes agradius, que sa pensada i corrissiá fins a la tròba estrània, tremolanta e pèrvèrsa, que longtèmps puèi cascalhejava dins ma tèsta. Mai aquò se sentiá qu'èra pas qu'un jòc de l'intelligéncia. Lo vertadier Joan s'èra endormit, e curiosament espiave, que se deviá bèn un jorn derevelhar, me disiáu entre ieu.

M'enganave pas d'espier, qu'un jorn enfins foguèt Febrier. Lo cèu quand e quand se faguèt sedós, florit de maulas sus son òrle a solèu enintrat. Lo blanc dis ametliers bombiguèt dins la garriga. Joan m'escapèt dins toti li jornadas.

Sabiáu pron, de lo vèire tornar a l'ostau au vèspre, un biais de contentament i enlusissènt la cara, e mai lis arcanetas nòblas, o sabiáu que s'anava passejar d'oras de tèmps dins li camins grisets, trossejats d'ombra e de lutz. Non me menariá a rèn de lo

seguir. E mai un jorn que li vouguère faire companha, eu s'emmaliciava a cada còp que i veniáu dire una fraseta. Se lo laissave un moment dins son suau, lo devistave que la mendra causa a sis entorns lo teniá rabit. Compreniáu antau que son jòc passat l'aviá tornat prene. Lo quitèrre desenant a sa bosca fervorosa, e, tre que veguèt qu'aviáu pas lo còr de l'enfectar, me porgiguèt de tèmps en autre de poëmas que li disiáu magnifics.

Sa tecnica aprofechava l'experiéncia de l'ivèrn e de l'estudi, e mai l'esmoguda ajoventada ne patissiá pas. Ere regolant d'admiracion badarèla.

Me semblava que mon amic aviá capitat lo ponch escrèt que son eime e sa carn i èran en pes. Jamai se desvariava dau jòc esperdut que menava. E montava, linge, lo monument de son òbra;ufanós qu'èra, non se podiá escrancar i tempèris dau mond. Joan, lo jovènt, encara enfantolit qu'ère ieu, e mai ninòi, me veniá un gèni.

Sa serenitat èra pas çò mendre que me tafurèsse. La destosquère un jorn qu'auriàm pogut comprene qu'aquèla guèrra, son biais èra pas d'a fons çò que ne disián. Aviàm un camarada, Enric S. . . , que nos agradavan son intelligéncia qu'èra bèla, e lo gaubi amistós de sa paraula. Sabiàm foscament que son paire, un comunista, lo tenián empresonat. Enric èra aissejant pèr se liurar, e jamai aviàm agut ausat guinhar aquò, que cresiàm qu'èra una deca dolènta. Pasmens un jorn, neciament, me poguère pas tenir de parlar, qu'auriáu vougut puèi aver pas rèn dich. Era lo temps que l'U. R. S. S. fasiá la guerra a la pichòta Finland. Lo maucòr de quasi toti nòstri colègas èra lo mieu tanben. O mostrèrre un jorn que tornaviàm dau Licèu, Joan, Enric e ieu, - o tòrne dire, aquò era simplitge mai que marridesa. Enric m'agachèt, palle dau còp. Se sentiá que trantalhava de nos debanar toti lis explicas que i montavan i bocas, e que la crenhença, e mai benlèu la vergonha, lo tenián. Voliáu que perdonèsse ma mona: «Benlèu que sabe pas tot çò que i a», çò faguère. Aiçò èran li mots qu'Enric esperava. Sa parlassida desbondèt, confusa e rabènta, que n'eriam estabosits. D'idèas que lis aviàm pas jamai acostumadas, de socialisme e de capitalisme, nos entrepachavan. Pasmens, pauc a pauc lo discors de faguèt linde;tant i a que fogueriam pres a l'escotar. Un mecanisme desconegut de l'anar di causas se desvelèt subrà, e badaviàm d'aprene coma se faliá qu'una guèrra de perdèsse en França pèr aparar una mena sociala amenaçada pèr la Revolucion, e coma li pòbles, d'unis òmes li disián de messòrgas pèr li faire crèire qu'aviàn interés dins lo mortalagte.

Coma un jovènt, ère atalentat d'idèas, e demandèrre a Enric de libres que me fasián sofracha pèr tot comprene. Fagueriam pacha de contuniar aquèla convèrsa. Mai quora fogueriam sols, Joans e ieu, m'avisèrre que de tot aqueu tèmps, el aviá pas quincat. De segur aviá pas fach la descubèrta que m'apassionèt. Ensagèrre de lo butar a me dire son vejaire. Defugissiá mi questionnassas, e me veniá que de sistèmas n'aviá son pron. Bastava d'alinhair una demostracion qu'aga de biais pèr semblar au mond de porgir una vertat, e mai una evidéncia. La demostracion puèi l'alassava. «Ame mièus la poësia», çò faguèt.

Tant èra granda l'influéncia que Joan aviá en aqueu tèmps sus ieu qu'aguère paur d'èstre enganat pèr de semblants pron gròs. E lo belèrre d'aitant mai. Compreniáu pas qu'aparava di temptacions de fugida lo terraire blos que sa jòia se i alargava, e que son

beu castèu de sòmi seriá pas de besonh d'un grand auristre pèr l'escrancar. D'aquèla sòrta li libres d'Enric demorèron longtèmps sus mon burèu sens qu'aguèsse la vòlha de li dubrir. Enric li tornèt prene un jorn;èra tròp crentós pèr me demandar se lis aviàu vertadierament legits.

Antau se passèt la prima, plena de vènt e de solèu, odorosa d'iris. Joan viviá mai urós, semblava, que non pas jamai, e sa vida èra son poëma mai beu.

L'ofensiva tudesca petèt coma un auritge dins nòstre cèu-sin. Ne foguère emportat coma una fuèlha. Joan, eu, s'acotèt un moment dins son jòc còtra l'avançada bramarelà dau mond dis òmes. Tornèt en garriga toti lis après-dinnar d'aquèla primera setmana de guèrra febrosa. Pensave pas pus en eu, desvariats qu'ère pèr l'angoissa de toti. Me venguèt pasmens la setmana que seguiguèt, atalantat de nòvas, e davaleriam de companha lo corrènt afolit d'aqueli jornadas de desfacha, fins au gorg que voliàm pas crèire que badava sèmpe mai.

Jornadas estrànias, qu'òm podiá pas s'apoderar dau tèmps que vos fugissiá entre dets. Lo tèmps verai èra pas pus lo qu'òm viviá, mai lo que martelava la votz ara trop coneguda di speakers, mai bassa e mai dramatica pèr li nòvas malastrosas. L'orada s'estirava d'un comunicat a l'autre, alenava dins lo desespèr quora un escrancament s'apondiá a un esglai. S'oblidava de viure, ara que lo tèmps èra pas pus a nòstra auçada.

La guèrra aladonc se sarrèt mai de nosautres. Li lòngui tieras rumosas di Refugiats començavan de davalar dau País d'Aut. Foguèt d'en primier d'autòs belgas o parisencas, qu'enregavan nòstri camins, semenant un quilament tengut, a tota zuèrta. Puèi la colona venguèt mai esquichada, que li camions e li veituras cubèrtas dau matalàs i petardavan. Es i Borgadas que lis anaviam veire venir. Lis autòs, dins lis encombres, limpavan tocant li muralhas, e se fregavan i brancas di ceriers que ne penjavan fòra. D'òmes e d'enfants derrabavan de ponhadas de frucha corosa, e li remiravan abans de li mossegar, estènt que venián sus un terraire vèrge de chaple. Nosautres, quora s'aplantavan, li pausaviam de questions, sèmpe li parieras. Nos contavan, de sa votz enrauquesida, li drollons rangolejant sus la tepe di besaus e lo cercle ensordant di volaires sus sa tèsta. Sis uèlhs palles semblavan mòrts dempuèi aquelis espectacles.

L'horror nos fronzissiá la pèu, e pasmens pòde pas dire uèi qu'aviáu desir de me'n despegolir. Nòstre estar-suau anava calar. Lis Alemands arribavan. En Belgica disián que li joves de nòstra annada, lis avián mobilizats. Om auriá quicòm a faire, que siá util. Dintraviam dins la guèrra amb la ràbia d'aver tròp esperat. Pèr ieu, un vam tardier de patriotisme me butava, un pariotisme de tèsta, se pòt dire:la França podiá pas antau s'espalancar, tan rica qu'èra d'esperit. Aiçò de segur èra tanben l'idèa de Joan. Era un tèmps que, davant li vilatges miegjornaus, lo mond dreçavan de barricadas de botas. . .

La deçaupuda venguèt lèu. Sus lo valat ultim de Leire s'esquifèt çò que sobrava de nòstra armada. Vegueriam arribar d'aqueu moment una molonada cridarèla de femnas, d'obriers dins si vèstits de trabalh, de soudats e d'oficiers esquichats dins d'autòs que ne bombissián de tèmps en autre de còlis mau estacats e de mapas ara inutilas. Sentiguère venir la fin.

Viraviam desvariats de pèr lis avengudas coflas de mond. Om se butava a de rodelets de gènts que se reconeissián, venguts dau meteis endrech au fons de l'Ubac de França.

D'ora en ora lo chafaret creissiá. I aviá pas pus rèn a faire que de se i enfonsar, fins à l'oblit de tot. I aviá pas rèn que pogèsse salvar nostre còr anequelit. Tanben, quora una votz de vièlh se foguèt arborada, que se faliá donar a l'enemic, d'uni ploravan e d'autres podián pas que clinar lo frònt. Nosautres, la novela nos quitèt, indiferènts, resquilhar vers l'endevindor voide.

Es a aqueu moment que tornèrè veire mon paire, vengut amb li Refugiats. La gaug de lo trobar tornarmai m'alunchèt de Joan quauqui jorns. Quand nos rescontrerem mai, foguèt pèr passar nòstre segond Bachaleirat. La setmana après, li disiáu mon adieu, que mi gènts e ieu anaviam demorar a Grenòble. D'aquel adieu, ara me'n sovène clarament e mai dau desespèr qu'aviàm de non se poder dire rèn. Queti projectes escanviar, aladonc, e queti promesas? Sus la lònga Avenguda que remira la Camarga, de veituras arrestadas s'esperlongavan. De mond s'afanavan dins de campaments. Quauquis uns fasián roncar si motors, pèr la Remonta mau segura. Agachaviam aqueu borroladis, qu'èra pas en sa plaça dins la patz, nimai dins la guèrra. Se quicheriam la man, Joan me traguèt un sorire tristet, e me virèt l'esquina. Sa prima estatura se pleguèt pèr defugir un camion que reculava. S'esmarrèt puèi dins la molonada.

IV

De tres ans puèi, o quasi, tornèrè pas veire Joan. Mis estudits de Sciéncias, li perseguissiáu a Grenòble; eu demorava a Montpelhier. Di letras que m'escriguèt dos o tres còps, deguna me desvelava l'anar de sa vida fonsa. Era vergonhós, mon amic, coma toti li Miegterranencs, de qué que ne digan. De mai aviá pres la tissa d'escondre sis esmogudas, - e mièus se vesían sis esmogudas dins una letra que non pas quand parlava - sota una galejada contuniosa. Verai se mesfisava mai de ieu que de quau que siá. Desbarjar amb lo primier vengut, aquò èra pas consequènt, mai se pintar tau coma èra a un quauqu'un que lo podiá comprene, e mai estimar, aquò li semblava tan grèu que preferissiá lo silènci. M'ère ieu acostumat a aqueu biais fins a saber devinhar dins quauqui mòts sincèrs que m'autrejava, tot lo demai que disiá pas. Me n'èra reconeissènt, e mai aquò foguèt benlèu una rason que nòstra amistat durèsse. Mai d'aqueu tèmps que dise, aviáu perdut Joan en plen, que me veniá d'eu pas que si letras risolieras, racòntes trufandiers d'aventuras mièg-imaginadas. Tant i a que lo descòr me prenguèt e que trantalhave pron de fes abans de li tornar respònsa. Quand pasmens m'ère esforçat un bèu sàssic de tèmps, podiáu pas que faire tirar la galejada aqui ont l'aviá quitada.

Es en genier 1943 qu'aprofchèrè l'escasença de venir veire quauqui parènts per lo desnisar au Clapàs. Foguèt un vèspre devers li sièis oras que mon tren dintrèt en gara de Montpelhier. Lo tèmps èra ivergnote. Un plovina menut fasiá pegosas li parets dau vagón. Joan m'esperava sus lo caladat, d'abòrd que l'aviáu avisat de ma venguda. Lo trobèrè emmagrit. Sis espatlas primas se clinavan un pauc, e fasián davalat drech fins a

si pès son vèstit de pluèja. Sa mirada pasmens èra lumenosa en me vesènt. Sentiguère nòstra amistat de nòu manifèsta. Lo quichère còtra ieu. «Es pas maluròs que vèngas, me traguèt galejaire. Auriàm finit per s'oblidar.» Aquela avenença me destimborlava. «E mai !», diguère, esmogut.

Li gènts de sarravan de nosautres e nos butavan vers la sortida. Un revòu m'emmandèt còtra una paret, e mon coide s'acotèt sus lo vèntre d'un òme. Virère la tèsta. L'òme èra un Alemand immobil, que la placa grisa de la Feldgendarmerie lusissiá sus son pitre. Avia pas brandat dau còp que li aviau donat. M'aplantere un momenton pèr l'agachar. Dins lis Aups li tropas que nos tenián èran d'Italianes, mai despechós e mens silenciós. Joan èra darrier ieu e me butava. Quora passèt davant la sentinèla, traguèt au sòu sa cigareta, que se veguèsse, e jonhiguèt lis espatlas. Una mirada freja nos seguiguèt, menaçosa dins son flaquitge. Foguère contènt de lèu me trobar defòra.

Lo gèst de Joan me fasiá pasmens chifrar. Mai ausave pas li faire lo còtra, e, sens mutar, nos asseteriam dins un cafè. Aquí tot ço qu'aviàm pas pogut dire fins ara nos venguèt fora-borra i labras, e parleriam longtèmps de nòstris estudis, que nos copaviam un l'autre. Li tissas risiblas de nòstri professors nos fasián escacalassar. Nos banhaviam dins nòstre jovènt, que rajava sens restanca e mai eu i meteguèsse, o sentiáu pron, dins aquèu rire, una duretat de voler. La charradissa animosa contunièt a l'ostalariá d'estudiants ont fogueriam puèi pèr manjar, demèst li crits, li sonadas, e la votz sorda dau speaker de la B. B. C. que la Ràdio voidava sus la sala dempuèi lo naut comptador. N'aviáu la tèsta un pauc neblada de tant barjar, quand fogueriam dins la cambreta freja de Joan, li pès amolonats dins una cubèrta, e lo ponh sarrat sus la pipa, pèr lo caufar. Pauc a pauc nòstra fòga s'amansiguèt.

Subran, dins aqueu suau, me venguèt un afoliment. Mon tren partiá devers miejanuèch e aviau pas la bilheta de la Kommandantur necita pèr traversar la vila a aquela ora. «Fai pas rèn, diguèt Joan. Pèr t'aver una bilheta auriá faugut que faguessiam la coa benlèu una ora de tèmps. Ieu me passège toti lo nuèchs dins la vila après l'ora dau curbfuòc. Veiràs, aquò's intrasènt, lo Clapas desèrt. Es curiós ço qu'òm pòt i descobrir que varalha. »

L'assegurança de mon amic me semblava un pauc fòrta. Mas siáu pas mai espaurit qu'un autre, e mai vòle pas qu'o digan. M'acotentère de demandar, amb un biais de pas rèn dire, se lis Alemands èran estrechs dins sa disciplina aquesta passa. «Oc bèn qu'o son, faguèt Joan. E mai i a dos jorns nos meteguèron lo curbfuòc a uèch oras. Se passa pas de nuèch qu'una bomba pete pas en quauque endrech.» Començave de sentir ma gòrja se secar. «Fai pas rèn, te dise, tornèt Joan. Sabe ont fau passar pèr li pas rescontrar.» La convèrsa calava e sabiau pas coma la reprene. L'idèa de la mauparada qu'anaviam cargar tot ara me tafurava. Joan pasmens trebolèt nòstre silenci entrepachat: «Saves quau ai vist, la setmana passada? Enric, te'n sovènes, lo Comunista. Lis Alemands an pas aquí un famós amic. M'es vejaire qu'es un pauc assabentat d'aquelis atentats. A fach pas que rire quora li n'ai parlat.» Ere urós de saber qu'Enric èra fidèl a son ideau. Me botère a parlar de la Resisténcia, que ja sabiau pron qu'existissiá «La Resisténcia, faguèt Joan a sota-votz. Sabe pas ont n'arribarem d'aqueu biais. Basta! Enric m'a demandat un servici. . . »

Ma pipa s'èra amoçada. La piquère sus lo canton de la taula, e demorère silenciós una lòngra passa. Lo freg dintrava pauc a pauc dins mi braç e mon esquina. Entendiáu a de còps, dau caire dau camin de fèr, de sibladas qu'estrifavan lo cèu mofle. Joan quincava pas pus e semblava apensamentit.

Me deguèt laisser endormir, qu'a un moment sa man me brandussèt lo cotet e que me regardava en sorisènt.

Una geladura aguda m'estransinava, e picave mi pès sus li bards, que li podíáu pas escaufar. «Anem, ço diguèt Joan. Monsen l'endormit, es ora de mostrar qu'avètz pas la peta. Bèu aquesta tasseta de cafè, e avanti!»

Lo cafè èra d'aiga tebassa. Me sabíáu mau de m'èstre quitat prene pèr la sòm, coma un niston. Envalère la bevènda d'un glop sèns parlar. Quora davaleriam lis escaliers, dins l'escuresina, trantalhave encara, e un de mi pès me semblava de fèr. L'aire dau defora me faguèt trachelar. Lo cèu s'èra esclargit e de nius blancas corissián davant la luna. Lo caladat lusissiá foscament; un tampat mau barrat trasiá un rai de lum. Un molon d'escobilhas n'èra esclairat, qu'un chin maigre i bosigava. Cauta a cauta, en se sarrant di muralhas, nos encamineriam.

Aviàm pas fach un vintenau de pas qu'una explosion seca s'ausiguèt, devers la gara. Aviáu tressauta. Me revirère vèrs Joan. Sa cara èra tapada; si maissas s'èran endursidas, que lo muscle li tremolava sus la gauta. «Deves partir ara, segur?» me venguèt. Ere malurós a pas saber de qué respòndre. Bretonegère que mi gènts m'esperavan a Nimes, e que s'anavan faire de marrit sang de me pas veire tornar. «Es entendut, partiràs. » De Joan, aviáu pas jamai entendut qu'aguèsse aquela votz seca. Entretant preniá una travèrsa escura d'un pas leugier e quasi dansaire. Lo seguiguère de travèrsas en pichòti carrieras, que nos gandissiàm a la Vila Bassa. Sota un pòrge, fagueriam pauseta pèr bofar. «Ara, çò mai penós vai començar. Fau pas li rescontrar, se vòs aver ton tren. De tot biais siáu pas per me faire prene amb aquò. » E sortiguèt de sa pòcha un quicòm lusènt que compreguère qu'aquò èra un revolvèr. «Siás innocènt», li veniáu a mièjavotz, mentre que ja s'avastava dins una carriera larga. Un clar de lum, blau, beluguejant de degots d'aiga, s'expandissiá. D'una bombida lo sautère. Un còp de siblet me copèt l'alèn. M'emplastrère sus una muralha, a costat de Joan. Mi tempes batián e mai se cavava un cròs dins mon pitre. «Es pas per nosautres», me venguèt Joan.

Era verai. Una escorreguda restontissiá dins una carriera vesina. Doas autras sibladas, mai prè, me torcèron lo galet. L'ombra d'un òme que corrissiá, ribejant tant coma podiá lis ostaus virèt lo canton de nòstra carriera. Joan cridèt: «Aicí!», s'emmandèt sus l'òme pèr lo prene au braç, e nos butèt toti dos sota un pòrge vesin. Lo portau èra mièg dubèrt. Resquilheriam darrier;òm lo butèt doçament. L'òme preniá alèn, ensajava de veire la cara de Joan. Diguèt mercé d'una votz rauca, e subran se traguèt sus lo peile. Agueriam pas que lo tèmps de lo tirar en arrier, e mai amb tota nòstra fòrça. De pas s'entendián, li d'un òme sol.

Un còp de fuòc petèt. I aguèt un gèmec, e lo bruch mofle d'un còs que casiá sus lo bordeiron. D'autri pas, sarrats. De votz se mesclan. . . Se parla en alemand. . .

Entre nosautres dos, l'òme ara mossega son ponh. Sis uèlhs son afolits, e, dins

l'ombrum qu' ai acostumat, vese que de lagremas perlejan sus sa mostacha rufa, e lusisson foscament. Joan nos fai signe qu' a trobat un corredor. D'escaliers, una cort, un autre corredor estrech. Sènte li paretz pegosas a mi mans que paupan. Ause dau caire de Joan un fèr que barrutla au sòu. Ara corrissentem.

En un còp, un carrat de lum trèbla se duèrp davant nosautres. La carriera. «En fàcia, ditz Joan. I a mai un corredor. I podrètz esperar que siá jorn. Vos an perdut. » L'òme se revira. Ara lo vese. Deu aver devers li cinquanta. Plora encara e pasmens, en biais d'explica: «Nos seguissián dempuèi la gara di merças, çò ditz. Sèns vos autres i ère. » Apond encara: «. . . coma lo colèga. » Sa votz vèn rauca. Li pòrge la man.

Mai Joan se revira vèrs ieu: «Vas mancar ton tren, amb aquò. » Nos emmandam dins una escorreguda fòla. Ai pas ges de peur, mai la votz rauca me tòrna is aurelhas: «Coma lo colèga. . . » Capitam un plan delargat. La gara es de l'autre costat. Joan me prèga d'anar d'aise. Un òme e una femna son davant nosautres, que de valisas i tiran li braç. Li seguissentem. Joan li prepausa de li prene un bagatge. La femna ritz e nos vèn: «Avem cregut d'entèdre un còp de fusiú. Avem agut una brava peur, qu'aviàm pas ges de laissatz-passar. Sabètz pas rèn?». - «Pas rèn», respòns Joan e toti quatre risem nerviosament.

La gara es aqui, lo trepador mau esclairat de quauqui lums blaus esparpalhats. Lo tren dintra sota lo calabèrt, dau meteis tèmps que nosautres. I a una tubèa que nos agolopa, pegosassa. Ara fau cridar pèr s'ausir parlar. A plen de gargamèla, mande a Joan: «Espèra lo jorn dins la gara. » Joan a l'èr apensamentit: «Non vau tornar trobar l'òme. A de besonh de ieu encara. ». Fau escalar. De la fenèstra, vese tornamai Joan. «Escampa ton. . . » - «Agas pas peur, l'ai escampat dins lo corredor. » Lo tren sibla. Una valisa me maca li garrons. Una votz aisseja que siáu una empacha de faire abans. Dins la gara ara quasi desèrta la prima estatura de Joan demòra drecha. Sa man, la balança pèr me dire adieu. A senèstra, a drecha ; a senèstra, a drecha;a senèstra, a drecha. Lo bruch dau tren se balandra dins mon clòsc.

V

Après aquela vesita, estènt que lo biais nòu de Joan me tafurava, me diguère d'esperar que m'escriguèsse. Sa letra, me la faguèt portar, prudentament, un mes pus tard que ma grand nos venguèt ajónher à Grenòble. I trapère d'escusas, que m'aguèsse fach tant de peur. Son revolvèr, aviá costuma de lo servir sèmpe sus eu - òm sabiá pas jamai s'òm seriá pas obligat de se'n servir. Aqueli bestorns me bemblèron entrepachats e chifrèr de tèmps. Un refochèr de jovènt, una juguina aquò?o podiáu pas creire, qu'èra fin finala trop perilhós. Puèi, de tròp de mistèri s'èra agolopat pèr un bestitge antau. Seriá que m'aguèsse mentit e que se foguèsse d'a fons engatjat dins la Resisténcia?

La vertat, la saupère quand lo tornère vèire. E tant vau ara que la debane tot de lòng, e mai benlèu ela deguèsse faire mau jutjar de mon amic. Que pasmens se comprènga la

solitud desesperada que se i enfangava d'aqueu tèmps d'ailà, e la bisca que lo desaviava. Que se faga idèa de si jornadas esperlongadas sus li libres, aquèli libres ont me diguèt qu'atrobava pas que lo desespèr d'un saber van; e mai dau freg patit d'oras de tèmps dins la cambra sens fuòc, que pasmens li faliá demorar pèr acabar la version latina o seguir Senèca dins la cèrca dau planviure estoïcian. Quand la nuèch tombava, e mai lo plovina, una estrània temptacion romanesca e mau-sana lo butava defòra. Plegat dins son mantèu de pluèja, lo ponh dins la pòcha, e lo revolvèr dins lo ponh, se passejava de pèr li carrieras voidas. De còps que i aviá s'arrestava dins un canton, que la raissa picotejava lo sòu a glops lusènts, sota li lums mortinèus. Lo bruch grèu di bòtas tudesca passava dins lis avengudas. D'ombras fregavan li muralhas. Quora afloravan son canton, eu s'encaforissí mai, quichava son arma dins sa man, a ne servir puèi l'estampadura dins la pauma, e s'encluslava dau frejolum que li fasiá dreçar lis espatlas, e mai de la poèsia fèra de la paur.

Ara qu'i tòrne pèr la pensada, a aqueu tèmps, coma te comprene, paure Joan desvariat, quitat sol dins una epòca sornaruda, e que ton prètzh-fach jornadier t'ensenhava pas li condicions de i viure! Te seguisse esmogut, fina estatura que vas, clinada e lassa, dins lo cròs de la vila, e mon còr de sauta amb lo tieu, quand vèn lo moment qu'una mauparada se sarra de tu, e que vas benlèu lo tirar de ta pòcha, ton revolvèr, e puèi fugir, e mai t'escondre, dintrar enfins dins l'aventura qu'espèras. Me lanhe de pas t'aver ajudat quand o faliá. Benlèu que l'aventura, te l'auriáu pogut balhar, e mai te mostrar qu'èra pas verai una aventura, aquela lucha concertada qu'aviá si rasons, de mala ora e d'encanhament.

Tu mentretant contuniaves de jogar sens o saber, perdut que ton jòc te faguèsse pas jamai botar pèr dins la vida dis òmes. Estatura prima que s'esbèu dins la nèbla. Enfant desesperat.

I aguèt puèi entre nosautres mai d'un an de silènci. Joan faguèt pas jamai respònsa a una letra que li escrivèu. Dins li trebolèris e lo desaire d'aquel an 1943, pensave pas qu'a ieu. Sabiáu mon amic de demorava totjorn a Montpelhier, d'abòrd qu'aviá capitat de defugir lo trabalh obligatòri: mi gènts l'avián rescontrat. Pasmens un jorn de març de 1944, una letra me vèn d'eu, qu'èra una sonada:

«Ai reçauput la bilheta pèr l'Alemanha. Parte dins uèch jorns. Vène me vèire. »

Prenguèr lo primier tren e foguèr l'endeman a Montpelhier. Au davalat dau vagon, Joan m'esparava. Aviá l'èr apasimat, aquel èr que sabiáu pron que n'escondiá lis esmogudas mai tiranicas. Mi primiers mots foguèron pèr li demandar s'anava vertadierament partir. «O sabe pas encara, me faguèt. Es pèr que me donèsses consue que t'ai sonat. » Joan aviá pas que sa maire, que demorava a Nimes. De la paur que s'esfriaèsse inutilament, aviá pas vougut l'avisar. Voliá mon vejaire. I lo diguèr tot d'una. Li primieras partènças èran estadas un exèmple qu'un contaròtle seriós se podiá pas faire.

«Ai la bilheta personala», eu me copèt. Aquò fasiá pas ren. Li campanhas e mai la montanha èran comolas de mond que s'escondián. Om aviá per nosautres li gendarmas cargats de nos acorsejar. Joan de segur aviá dins sa pentèla d'adjudaires que l'escondèsson au sieu. «Vène», me diguèt simplement.

Marcheriam un moment silenciós. Aviáu bèn comprés ont anaviam e foguère pas estonat quand nos aplanteriam davant una escòla gardada pèr un gendarma. «Es aici que li pargan», faguèt Joan. Darrier li barrons d'una fenèstra, passèt una cara de jovènt, mièg esclarada. Dos uèlhs nos fixèron una segonda, e sabe pas se nos veguèron. Me semblava que d'un autre mond una trèva pallinèla nos regardèsse. Sus nòstra tèsta d'amaroniers espetavan ja quauqui borrons negràs. Un segond gendarma sortiguèt e se venguèt acotar a la paret, dins un rai de solèu. Borrava d'aise sa pipa, atencionat dis espatlas. Nos remirèt puèi curiosament, tèsta sota, en fasènt petar una broqueta. Dau còp, me sentiguère un pauc entrepachat, coma se me rancurava, l'òme, que foguèsse aqui. E mai aviáu paur d'èstre innocènt, antau plantat. Me sarrère d'eu per li demandar: «Es per anuèch la partènça?». - « Oi, per anuèch. S'es pas malurós, pasmens! » - «Oi, malurós. » Aviáu pas rèn mai a respòndre. L'òme m'agachava totjorn curiosament.

Joan s'encaminava. Lo seguiguère, e pensave a l'agachada dau gendarma que tant nos desaprovava. Un òme franc, de segur, lèst a morir au costat di joves qu'empresonava, se si caps o permetián. Auriáu vougut que Joan o pensèsse parier coma ieu. Me semblava qu'aquò li seriá un confortamènt.

Mai eu ja organizava sa fugida: «Veiràs ma maire deman. Li diràs qu'ai pas agut tèmps pèr anar a Nimes. Fau ara que lève de bòsc se me vòle pas faire prene. Serai en cò de mon oncle, devèrs Tarn. Ailà degun me conèis. Aurai una faussa carta d'identitat. »

Quichère la man de Joan. Fervorosament. Ausave pas lo grandmercejar de son gèst, que me donava fisança dins son còr, mai èra aquò que me pensave, e mai se vesia. Eu risia de mon estrambòrd, e me menèt dins un pargue pèr s'assetar.

Lis arbres èran encara despulhats mai brusissián d'aucèus. I aviá dins lo cèu una escandelhada de prima. Un rodelet de manidas passèron, que li faguèriam revirar, pas qu'en lis agachant. S'escacalassèron. Me disiáu qu'ère urós de viure e d'èstre jove.

Joan se botèt a tirar de plans. «Ailà, sabe que Març es lo mes agradiu. Plòu e solelha. Ma maire me'n parlèt sovènt, dis aubas nebladas sus Tarn a la prima. N'ai mon pron de la vilassa e mai dis. . . autres. Vau emportar quauqui libres. Benlèu me metrai a la poèsia tornamai. » Aquò m'èra un pauc de grèu que tant lèu desoblidèsse la guèrra e nòstra malaürança de la vila. M'ère dich de l'embregadar, o d'o ensajar, dins l'escasença de sa fugida. Li anave contar çò qu'aviáu vist amont, en Vercòrs, un còp que i montère. Mai sa paraula me laissave pas lo tèmps de me'n plànher. Me disiá l'ivèrn longarut e sorn qu'aviá passat, e lo desfèci de l'estiu voide. Me ramentava ma vesita darriera au Clapàs, e mai son revolvèr. Risia, que li semblava de se descargar d'una chaucha-vièlha. Lo solèu mentretant m'escaufava deliciosament la cara. Me barrère lis uèlhs. Pauc a pauc i aviá la jòia que me banhava lo còr. Eu parlava mai dau plaser de córrer dins la bartassada e li pradas. Me quitère resquilhar au fiu de son pantais.

Laisseriam, après una ora d'aqueu chale, nòstre banquet pèr anar coflar doas valisas, de Joan amb de vèstits e de libres, fora-borra. Soperiam dins un restaurant que si fenèstras èran dubèrtas. Vesiàm d'arbres ; si brancaç agafavan, encara de tròs de lum. Un pous leugier se levava quand passava una autò sus lo baloard.

Joan prenguèt son tren qu'èra nuèch plena. Quauqui minutas aperabans, lis Alemands avián fach a la subita d'exercicis de tir, quasiment au mitan de la vila. Lo

petadis ensordant nos aviá sosprés. De femnas avián paura e corriásián vers un recapte en quilant.

Un desir baug de silènci e de patz campanhòla m'aviá pres.

Joan partiguèt, e ieu, esperant lo tren de Lion, dormilhós, entrevesiáu un bòsc de pins, dins l'Aup, que sabiáu. Lo fulhatge èra negre, e de lòngs rais de solèu ensagnosissián li pèges. I tornar lo mai lèu que poguèsse, non aviáu d'atra desirança.

VI

Assetat sol sus aqueu caladat de gara, la vida me sòna dins l'encastre d'una natura assolanta. Joan m'a laissat una part de sa gaug enfantolida. E pèns pas de tenir d'a mèn l'avenidor, cofle de solàç que me sèmbla que siá. Jamai pasmens tornarai vèire mon amic. Tot çò qu'avem viscut cotria trestomba mortinèu dins un gorg de passat. L'endolible que se vai descadenar sus nòstre país acabarà de tot aprefondir. E mai quand lo chafaret de la guerra s'apasimarà, que ma mirada calinharà li tèrras de nòu verdejantas, te trobarai pas pus, Joan Larsinhac, d'abòrd qu'as perseguit ton anar trantalhant luènh de ieu, fins a la mòrt, quora t'agarriguèt. En aqueste vèspre que se desseparam, se clava mon jovèn, e l'amarum comènça d'èstre un òme, voluntós e trist. Pòde pas passar aqueu tèmps que l'esmoguda non me tènca la pluma, e que s'aplane mon racònte. Demóre apensamentit e m'avise qu'ai fins ara parlat de ieu un pauc de tròp, estènt que me disiáu de parlar pas que de Joan. Basta! ara es Joan solet que vau seguir dins lo silènci de sa vida, que se i agradèt nòstra amistat.

E mai serà dificil de te seguir, Joan, e que faudrà pacientament reconstituir ti jornadas. Rogier me i ajuda, que li as tot dich, en ti darriers tèmps qu'aviás de besonh de tot dire. I a tanben ton diari, en quauqui paginas, que lèu abandonères, e que ton oncle m'a fisat. Piosament manlevarai a aqueu quasèrn d'escolan, de la cubèrta ja passida, quauqui frapas pèr me faire lum, e mai de segur pèr qu'òm pòsca devinhar dins mon racònte l'alenanda de ton eime ajovenit, que sens d'aquò se i sentiriá pas. Benlèu tirarai de lòng que tornarai vèire ton sorire e de moments e me chalarai dins la gaug amarganta de la preséncia retrobada. Qué i fai! pron que s'arboire ma lausa d'amistat. Vai abans, Joan. Te seguisse.

La prima ponchejava dins lo terraire. La patz èra divenca, que se i coflava, abans de se bandir, lo ruscle de la Natura. Escorregudas dins li camins rosets, lòngui pausas davant lo Ponènt emmantelat de glòria, tot èra nòu pèr Joan, e meravelhós. Lis aubrespins nevèron i baranhas, lis arbratges verdegèron, e mai se coiravan au solèu. Eu respirava l'eternitat de la jòia e se fasiá umil dins la contemplacion. Li paraulas i semblava pauras pèr de dire d'expremir aquela jòia, e se taisèt una setmana, rabit.

Es la pluèja un matin que lo levèt dau rabiment. Una cortina de nivols grisas s'èra atrencada dins la nuèch, e i corissián dessota rabentament de fumarèus blancs, que la

raissa ne casiá d'ora en outra. Joan demorèt dins l'ostau e, pèr lo primier còp, agachèt que vivián lo mond que i demoravan. I aviá sa tanta, braveta e simpla, atencionada pèr eu coma una maire, e la vièlha mamet, tan silenciosa qu'òm l'avisava dins un mèmbe que i èra ja dempuèi un quart d'oreta.

I Aviá la serviciala di gautas roginassas, que sèmpe tafurava dins li cantons pèr caçar una poussa que jogava is escondalhas amb ela. I aviá li vesins, de mestieraus o de mercadiers ; sa votz èra nauta, e charravan tot d'un alen, que se copavan quand Joan se sarrava d'eli, d'abòrd qu'èra un estrangier. I aviá subretot l'oncle, e Joan lo devistèt curiosament.

Aquela traça d'òme, degun se'n podiá pas crèire de lo conéisser, nimai sa femna de segur. A la taula de familha, aquò èra lo solet endrech qu'òm lo poguèsse veire un brieu de tèmps. I demorava silenciós, e mai, quora parlava, disiá pas que de pichòti causas que i saupriàtz pas faire respònsa. Son regard anava querre detràs li caras sabiàtz pas quet spectacle emmascaire, e ne semblava de lònnga enclaus. Pèr lo primier còp de sa vida, Joan tenguèt d'a mènt non pas eu, mai quauqu'un mai. Aquò l'encanhava qu'un òme lo poguèsse destorbar dins si pensadas, e lis atrivèsse en toti li moments que vanegavan o rambalhavan. Ensagèt de se derrabar aquela idèa pegosa dau clòsc e se diguèt coma aquò entre eu que son oncle èra un òme parier que toti, e mai benlèu un pauc ambròsi. Mai a cada còp que dinnavan, lo regard voide èra aqui e se chifrava tornamai.

La sola causa que remandèsse la curiositat, èra de la contentar. Joan se diguèt d'o faire, e pèr aquò, vouguèt veire lo mèmbe que son oncle i passava toti si jornadas. La pòrta sevèra n'èra sèmpe barrada a la fin d'un corredor escur. Son èr plan alassava lis envejas de i picar amb lo ponh; la serviciala, i aviá de tèmps que se'n sarrava pas pus amb son escoba. Joan un jorn demandèt à sa tanta de que i aviá dins aqueu mèmbe. «Li colleccions», foguèt la sola respònsa que li poguèt derrabar. De qu'èran li colleccions de son òme, ela semblava pas de lo saber. Exoticas, que disiá eu.

Aquò èra pron pasmens pèr donar petelega a Joan. L'endemàn èra lèst pèr anar picar a la pòrta defenduda. Au matin pasmens, se trobèt deçauput. L'oncle partiá pèr Tolosa. La vesita seriá un autre còp. Sa despaciéncia ne foguèt mai viva. Tanben dins l'après-dinnar virava de pèr l'ostau, que ploviá encara. Passèt dins lo corredor. La pòrta èra aqui. Un caprici d'enfant butèt Joan, que vouguèt veire s'èra pestelada. Degun brandava pas dins lo mèmbe. S'ausissiá defòra la tanta cridant li galinas que gastavan l'òrt. Lo peile se baissava dins la man. Au quichar la pòrta se pleguèt.

Lo mèmbe èra larg e sorn. Un pauquet de lum veniá de la fenèstra vèrda, estènt que davant i aviá lo fulhatge ja espés d'un tèlh. Fauguèt que Joan acostumèsse l'escuresina.

Demorèt sus lo lindau una minuta, e pauc a pauc veguèt que sortián de l'ombra de besonhas mau-biaissudas e menaçosas: de lòngui bròcas escaupradas, de calabassas redonas que retrasián de caras. Lo pous e li telaranhas lis emmantelevan coma s'òm lis aviá pas tocadas dempuèi d'annadas. Estrani colleccionaire qu'oblida si colleccions. Tocant la fenèstra lusejava la fusta roja d'un grand burèu. De libres i èran amolonats dessus e tres gròs quasèrns religats de cuèr ne tenián tot lo demai.

Joan li dobriguèt. Eran clafits de sagèus postaus. Tant de mistèri pèr una colleccion

de sagèus!Joan, de la malícia, estèt qu'aviá dins la man un kriss javanés, pres sens o saber dins un canton, lo pausèt sus lo primier quasèrn, que se veguèsse ; se'n anèt puèi.

L'oncle tornèt au vèspre e Joan esperava un signe que se foguèsse avisat qu'òm aviá violat son recapte. De tot lo tèmps que se mangèt, ensagèt de vèire dins lis uèlhs voides un rebat d'encanhament o d'esmai. Lis uèlhs èran sèmpe voides, e l'òme pausadis. Pasmens èra tornat dins son mèmbe tanlèu arribat, Joan o aviá vist. Lo jovenòme se vouguèt mau. De qué aquò li fasiá puèi, a son oncle, qu'el aguèsse furnat dins si secrèts. Aquò èra pas consequent, d'abòrd qu'aviá pas vergonha de sa tissa. Li fantasiás d'un òme son de causas de pes a respècte di d'un jovènt. Joan se mesfisava de son enfantolitte e se trobèt risible. Avia fach un afaire de pas rèn.

Sabiá pas ara de quet biais se forabandiriá d'aquel estament penós. La franquesa èra benlèu çò melhor. Anava se desencusar.

«L'oncle, es ieu que siáu dintrat dins ton mèmbe. » Avian finit de sopar, e demorava pas qu'eli dos a la taula. La votz de Joan estrifèt lo silènci;li semblava afrontada. Esperava crenchosament la respònsa. Un agachar risolet lo palafiquèt: «O ai comprés. As agut rason. Es pas defendut de venir a cò mieu. » D'abòrd que Joan quincava pas, l'oncle li venguèt mai: «Me fas ben cotrau! Se i a quicòm que t'interesses de vèire, t'o ai pas jamai dich, mai as pas que de tustar a ma pòrta. Charrarem una pauseta. » S'arborèt tranquilament e sortiguèt.

Joan se sentiá vergonhós e mai espantat. Se pensava pas d'ausar tornamai tenir frònt a aquela avenença. Sa curiositat s'èra pasmens pas calada. De que fasiá tot lo jorn aquel òme, au mitan de sis armas barbaras qu'espoussava pas jamai e de si papeirons adobats en regas?Entre la crenhènça e l'enveja se passèt l'endeman. Au vèspre piquèt a la pòrta.

«Dintra ». La votz èra venguda tre qu'aviá picat. L'oncle de segur l'esperava. Un còp de mai l'espés dau sorn lo tenguèt tucle sus lo lindau. Devistava pas que de rais esvalissós de lum trebla.

Mai l'oncle li venia a l'endavant, man porgida. Eu vouguèt vèire la colleccion d'armas. L'oncle s'afanèt ; de dessota la poussa, traguèt de passadors nègres de la poncha verdassa, de bocliers pintats, que si colors vivas ressortián encara quora i bofaviàtz dessus, d'arcs venguts dis Americas e si sagetas leugieras;de sarbacanas longarudas e de cotèus dau margue escrincelat. Joan passèt mai d'una orada a li remirar. Venguèt puèi lis estatuas polinesianas, entalhadas dins de fusta negra. Un dieu aztèc dansava emmascaire dins un cercle de pèira ròsa. Totis aqueli causas desparieras, l'oncle li tornava trobar amb un sorire amistós, li chaspava pausadament, e ne disiá l'istòria, coma la coneissiá e mai se l'imaginava. Son erudicion èra ingenta. De còps se sentiá qu'aviá cregut de còntes que is avian fachs, mai estava pas jamai mut. Avia tot crompat a de mond que tornavan de la Colonia. E çò que mai tafurava Joan, èra qu'aquel amaire apassionat de l'exotisme, aviá pas, de sa vida tota, fach un viatge vertadier. «Aguère l'astre, ço disiá, que ma fortuna me permetèsse de recampar tot aiçò. » - «Perqué donc, faguèt Joan, avètz pas vougut vèire de país luènc?»

L'oncle se calèt subran de netejar amb la man un massapan que lo coire i esbrilhaudava sus l'eben. S'assetèt, e de tota una passa brandèt pas, lis uèlhs perduts;se comprenia qu'èra tot lo secrèt de sa vida que trantalhava de liurar. O diguèt pasmens:

«Quicòm sèmpre m'a tengut. aquò èra benlèu pas qu'un pauc de crenhènça. Benlèu tanben la paur d'èstre deçauput. Aquèli causas, comprenes, son estadas per ièu l'escasença d'uni pantais sens termina. Lis amave, me li canviave d'endrech per li veire mièus, viviáu amb eli. Me donavan milanta entresenhas sus li país que ne venián. Aquò me bastava. Puèi, quora me rasonave m'alestissiáu per un viatge?N'ai parlat a ma femna dos o tres còps, d'aqueli viatges. Era contènta de me faire companha. Dos jorns abans la partènça, ai totjorn tirat de plans pèr èstre compelit de demorar aici. Capitave sèmpre. Ara siáu mai savi. Lo desir de fugida bronzina pas pus dins ieu»

Joan sabiá qu'aquò èra tot çò que se podiá dire, e pasmens encara li faguèt d'explicas: «Mai li laissatz estar, aqueli

tresaus!» - «Aquò's una altra istòria, Joan. Ara es li sagèus que me i afecione. Anes pas pensar qu'es pèr lo plaser d'empegar de papeirons rars sus un grand papier, qu'ai acampat la pus bela rejoncha de l'encontrada. Laisse li badaires s'espantar de mi riquesas. » - «Ai comprés, faguèt Joan, pèr de qu'amatz vòstri sagèus!»

L'oncle s'entrerisiá e mostrava sa tiera dau Brasil, la de l'Argentina, e passava dau det li carrats menus amb si retrachs de generaus e si relargs menimós de planura solelhosa.

« Siáu enfant, ço disiá. Te vas garçar de ieu. Sabe pas de qué te dire de tot aiçò. »

Joan, li jorns que seguiguèron, son oncle lo laissava dintrar dins la sala escura, e i lo doblidava. La pluèja sovènti fes dintrava per la fenèstra, tant que la faliá barrar. Aladonc l'ombra èra mai espessa, misteriosa. Lis idòls lusissián dins una nuèch mistica. Joan fumava, e l'odor dau tabat dins l'atmosphèra confinada li fasiá venir lo mau de tèsta. A la començança s'èra trufat de son oncle, mai puèi se quitèt prene per lo jòc, un jòc que coneissiá pas encara.

Me diràn benlèu que tire de lòng sus aqueu periòde, un periòde qu'es pas gaire intrasènt, o sabe pron. Mai Joan i debanèt la mai curiosa de sis experiéncias, que lo deguèt menar mai luènh que non pas lis autri vers un avènc espaurugant. La facilitat qu'aviá presa de jogar d'aventuras miraclosas, la porgissiá a son oncle, e toti dos, d'oras de tèmps, fins que n'aguèsson pron e mai lo descòr, esperlongavan de pantais enchusclaires. Joan puèi, quora s'anava jaire, si nèvis li fasián mau e forfolhava entre li lençòus que podiá pas dormir. Au bòrd de la sòm rescontrava de molonadas sauvertosas d'òmes nègres, un fuòc limpava, enrodant de fum un Dieu de fusta que s'embefiava.

Una vesprada pasmens, Joan, tot pantaissant, aviá demembrat son oncle. L'agachèt a la subita. Aquò li faguèt un còp dins lo plen dau pitre. Lo veguèt clinat sus si sagèus, que sis espatlas s'encrocavan. Era perdut dins l'admiracion d'una scena que se pintava. Lo mond existiá pas pus per eu;auriá pogut s'escrancar e mai lo menar dins un revòu à la mòrt, son sòmi enregoït pèr l'eternitat. Joan pensèt a aqueu femelam que s'encabordisson a legir de romans, e vesiá pas pus la diferéncia entre eli e son oncle. Totis aqueli gènts, que defugisson lo verai que se tòca, aquò's evidènt que son malauts. Prenguèt paur. Eu tanben aviá enregat la marrida dralha. Dempuèi d'annadas aviá pas viscut e sabiá pas pus viure. Son tèmps passat, lo tornava amirar ; èra un tèmps sadol de jòc. Aviá vougut viure amb lis òmes, coma eli ; es son jòc que lo n'aviá empachat. Podiá pas luchar dins la lucha dis òmes, e mai amar de son amor. Solet dins una iscla perduda,

ailà, au mitan di mars de sa contemplacion, cridava e degun l'ausiriá pas. E mai quand auriá pron cridat son desespèr e sa fam, li demorariá pas pus qu'a esperar una vela mitica.

Una sola pensada i foguèt doça encara, qu'èra joine, eu. Son enfantolitte li semblèt preciós; encara benlèu creiriá a la vida. Enfantolitte de segur, ço diguèt, e pasmens, se lis enfants avián rason?

VII

Joan podiá pas tornar dins lo mèmbe di rejonchas. I aviá trobat la paur de sa solitud e voliá desenant escapar au jòc malautejant que i aviá menat. De tres jorns puèi non boleguèt quasiment de sa cambra. De que foguèron aqueli tres jornadas, me'n fau idèa. Pèr lo primier còp, Joan se quitava pas viure, mai jutjava son viure. Li remèmbrès dis annadas passadas, se li sonava, e aquò li èra penós de li trobar toti tan voidas. Sèmpre aperabans s'èra congostat de resquilhar d'una ora a l'autre, e mai cresiá que n'i aviá pron antau pèr èstre un òme. Ara s'avisava que se faliá esforçar, resistir i temptacions, a la pigresa, pèr se pas degalhar dins l'inutil e lo mau de viure, lo desfèci e la languison.

Sa butada vers la coneissènça èra malaisida, estènt qu'aviá pas costuma de se i donar. Naturalament, foguèt compelit d'ajudar sa bosca d'un pauc d'eschrich, e mai de la guidar pèr quauqui frasas. Es d'aqueu biais que capitèt d'escriure son diari.

Son diari! Quauqui paginas lèu abandonadas, desoblidadas. E pasmens i alena son còr, e son eime. Mièus que non pas dins mon racònte mau-biaissut lo legèire i trobariá lo Joan vertadier, lo jovènt atalentat de verai. Tant vau que ne faga aici una còpia d'aqueu diari, d'abòrd qu'aiçò qu'escriue es pas una òbra tan solament de literatura, mai si-bèn un testimòni.

DIARI DE JOAN

13 d'abriu de 1944.

De tot lo fum de mi cigaretas que monta drech dau cendrier, non sobrarà que fum. De la concentracion de mi esperits sus de causas infinidament vuèjas, e que voliáu fonsas, e mai valerosas, non restarà qu'una desirança aigra. Ai nadat sus un plan ; lo fons m'es inconegut. Lo fons, crese qu'aquò es viure.

14 d'Abrieu.

A ièr passat, ai pres consciència de mon viure, e mai que mon viure èra pas ço que dison la vida. Rèn s'es passat pèr ieu, dempuèi d'ans e d'ans, que se pòsca contar. Ges

d'amor, ges d'òdi, ges de lucha. La guèrra es dins tot lo Mond, e pas en luòc pèr ieu. Li femnas e li chatas, n'i a pertot, e jamai n'ai amada una.

Estre coma un arbre dins lo plen de la vida! Que la tempora lo fregue e mai lo fodre e que bresilhe eu de la sentir. D'abòrd que lo mond es fach pèr lo peutirar de son sòm.

14 d'abrieu, au vèspre.

Un còp que lo solèu veniá de trascolar, una dolor me clavèt lo pitre, una angoissa que la compenguèrè pas. Me semblèt que quauqu'un veniá de morir, que i deviá quauque rèn, una grand reconeissènça. La dolor de pas aver complit mon dèure abans aquela mòrt m'ablasigava. Despuèi, aqueu remòrs, l'ai tirassat pegat a ieu; malurós qu'èrè sens rason que se pòsca dire.

Ara me vèn una idèa. Aviáu un dever, tocant lo mond. Aquò èra de i cabussar de morre bordon, sens paur e sens crenhènça. Ai tròp agut de paur e de crenhènça. A cada còp que voliáu èstre coma lis autres, plen de crèires e mai urós de crèire, me siáu pausat tròp de questions e siáu tornat a mon estarsuau.

Jogar, jogar, aquò's estat ma destinada. Ai jamai pogut viure. Ne plorariáu.

14 d'abrieu.

Abans de m'anar jaire vòle faire quauque rèn. Lo mond sabon faire quauque rèn, qué que siá. Sauprai, ieu tanben. Vòle forabandir de ieu aqueu marrit esperit de critica. Vòle èstre un òme, coma lis autres.

Aqueu marrit esperit, aquel esperit pasmens que s'assadolava pas di libres. Tot ara un libre de filosofia m'èra sota man. L'ai dubèrt ; ai pas pogut legir. Li libres, aquò's un jòc, e toti li problèmas que se i pausan, aquò's pas que fum que nos nèbla lo sol problèma, qu'es de viure. I a mai de saviesa dins lo gèst dau pacan que mena l'araire, e mai dau soudat que tira quand saup pèr de qué tira, que dins toti nòstri bibliotècas. Ai tròp legit. Dau mai luènh que me vese, siáu enrodat, embarrat de libres.

Mai tard encara.

Aicí siam que podem pas pus pensar. Marchar, faire abans, de contúnia! Tot lo país marcha. Son pas es pesuc, e mai trantalha pas. Marchar amb eli toti. I aurà d'enfants que faudrà ajudar, i aurà de femnas que m'agacharàn de galis, e vendràn prene mon braç. I aurà d'òmes que sorirà e me faràn beure a son flasco. E jamai pensarai plus. . .

14 d'abriu au matin.

Es penós de se derevelhar. La pluèja a pas calat. La pluèja es una preson. Es antau ma vida. Ara voudriáu sortir, anar vèire de mond. Plou: l'idèa que plou aplança mon voler. N'i a pron d'un pauc d'aiga que cai pèr descorar mon còr. E siáu sec, mon còr pica sèns fòrça dins mon pitre.

Vau escriure a mi colègas. Saber de qué fan? Me fau de

letras! Benlèu eli m'ajudaràn, me prendràn amb eli.

Mai ausaràn pas m'o dire. Mon silènci es estat tròp fons. Se son alassats, an partit luènh de ieu. Siáu sol.

Vau davalair, legir lo jornau. De qué devèn la guèrra?

VIII

Au vèspre dau 15 d'abriu reprèn mon racònte, que Joan sortiguèt de son desfèci. Aqueu momènt dis entremièjas menimosas, convèn que me i arreste ara, d'abòrd qu'aguèt tant d'importància dins la vida de mon amic. Tot de lòng eu lo contèt a Rogier. Es d'aqueste que ne tene coneissènça; toti dos nos lo siam fach reviuire e tant eriam apassionats pèr l'aventura nòva, que se cresiàm d'èstre au costat de Joan, observaires que se veguèsson pas.

Uèi encara te tòrne vèire, Joan. Siàs dins ta cambra ensornida pèr lo cèu de pluèja. As un libre davant tu e pòdes pas legir. T'acontèntas dau parfum di paginas que s'aliscan sota ta man, amb la nusetat freja de son mistèri qu'acceptas. Lo fum blau de ta cigareta desoblidada monta coma una ofrènda i dieus dau non-rèn. Ton esperit, alassat qu'es de concebre, s'aplanta davant de relargs que jamai podrà n'abraçar la diafana irrealitat. Puèi, nerviós, barras lo libre, esquichas sus la taula la cigareta, te botas la tèsta entre mans. Lo desèrt que i demòras t'enròda de son silènci, e vouldriás escapar, faire sang de nòu, èstre un autre jove, que visca mai que tu.

Te sarras ara de la fenèstra. Entèndes la ramada que se'n vai dins l'escorreguda di nívols, doblidant lo picadis de quauqui degots encara. Un barri que te confinava, te sèmbla que s'aluèncha. D'aise l'univèrs coladís dintra dins lo mèmbe. Un rai de solèu pampalhejant travèrsa un arbre, e pausa sus lo papier florit de la paret una taca de lum que dansa. L'arbre, lo veses que s'espoussa dins lo solèu. Un flaire de terràs umorós t'arriba; te'n coflas lo pitre, lo quitas penetrar au fons de tu. Se i mèscla la sentor blesida di plumachiers de l'òrt. Una galina quequeja.

Lo sol desir que te tafure es desenant de marchar de tèmps d'a travèrs la campanha. Quicòm nòu t'espèra a la fin de ta marcha, que te sèmbla. La crenhènça encara te ten. As la man sus lo peile de la pòrta ; ta man se crèspa sus de volers contraris. Un gèt rabènt, que ne siàs pas mèstre. La pòrta se duèrp e siàs dins lo corredor. . Ta sortida, sèntes que ten una significacion grandassa, e ne trantalhas un pauc. Mai vas abans, testut e mai te dises: «Es lo darrièr còp que me dòn. Après, serai fotut. »

Quand Joan foguèt defòra, compreguèt qu'aqueu jorn la natura l'esperava. Lo cèu èra linde coma un vèire netejat, flocat en son canton de pichòti nívols redonas. D'aucèus bresilhavan, e lis arbres dau camin lusissian d'aigatge. Lo bruch de son pas restontissia mai fòrt qu'a l'acostumada coma dins un ostau nòu, encara desprovesit de mòbles. La fresquiera li banhava lo frònt.

Joan anèt dins de caminets fangós;escotava créisser la sansònha dis insèctes.

Un colòmb se pausèt sus un muralhon. Son ala foguejava. Li brondas d'un arbre boleguèron, estènt que i fusava dintre un peu d'aureta, e ne tombèt una raissa que picotejava la dralha. Joan, una fosca malaisança li engrevava la clòsca e li alassava li cambas. Mai pauc a pauc ela s'esvalissiá, e un sorire involontari li tirava li gautas. Cerquèt un camin mai polit.

Ne trobèt un;la tèrra d'argela lo fasiá ròse e davalava vers Tarn, entre doas baranhas. D'enfants cantavan, que se vesían pas, e un movement li venguèt a la mementa d'una sinfònia de Beethoven que ditz la gaug de la natura après l'auristre. Anèt mai d'aise, s'emplenava lis uèlhs e l'ausida de l'espectacle lèri. Li semblava qu'en aquela vesprada tot èra larg e lisc pas que pèr eu, e mai que l'escasença èra venguda d'una vida nòva. Un desir subit lo tafurèt, e compreguèt qu'èra grand l'amor de la creatura.

Adonc davalèt mai vers la ribiera, butat pèr una nòva talènt. Li baranhas se fasián mai abondosas e de gitelas li flisquetavan lis espatlas, trasián de degots frescs sus sa cara e si mans. L'aiga que la terra n'èra sadola li dintrava dins li sabatas e li sanglaçava li pès. L'embriagadissa, e la frescor que pujava dins si botèus li fasián venir lis arcanetas. Se capitèt a la riba de Tarn, que son aiga roginassa rondinava. De brancas clinadas i arrestavan de bofigas de bruma e mai de rasèus de brotilhas qu'ondejavan. Lo corrèt èra cofle de fòrça.

Joan seguiguèt lo camin en monta-davala de la ribiera, sautèt sus li racinatges pèr defugir li besaus que trastombavan de la doga nauta. Lo camin grand èra de l'autra man de l'aiga. Se vesía pas, mai de devinhava au bruch quora passava una autò. Lo jovènt voliá rire, galejar, e dau meteis tèmps una esmoguda gairebèn religiosa li quichava la gargamèla. Li auriá agradat de rescontrar d'enfants, una manida. Lis auriá fach escacalassar, e se'n creguèt dau desir qu'aviá d'èstre amb eli. Son eime, lo sabiá linde e mai desbondant de puresa. Se botèt a cantar, seriosament.

Dins un moment s'avisèt que lo vèspre veniá. De lusors ròsas radavan sus Tarn. Una teulissa s'endaurava entre li cimèus de l'arbratge;lo cèu èra mai fons. Joan marchèt mai, e repetiá un vèrs que veniá de trobar:dins li plects de la vida en cercant mon poëma. . . La seguida trantalhava, mai non se quitava agantar. Ara lo poëma li semblava quitament sa vida, e sa vida èra pas qu'un poëma. La frasa èra un cercle ont viravan sis esperits, e mai ne podián pas sortir. L'alassament ne venguèt e Joan abandonèt son esfòrç.

Lo camin montèt, e se venguèt lo pònt, roge e massis. Joan s'aplantèt subran. Acotada au relaisset, una jovènta èra aqui que brandava pas e mirava l'abrivament de l'aiga.

Si peus èran resquilhats de son frònt. Au solèu que baissava, èran de coire. Joan reconeguèt la filha, Miquèla, que l'aviá vista quauqui còps dins l'ostau de son oncle. Una vesineta de l'endrech. Mai aviá pas jamai avisat aquela cabeladura de metau espelofit, e lo fuòc que ne landava. Demorèt de tèmps a l'agachar. Ela bolegava pas, perduda que semblava dins un pantais e cantorlejava a sota-votz. Quand se virava un pauquetet, sa cara èra quasi tota dins l'ombra e se coronava de lum cauda. Una baga a sa man traguèt un lamp e Joan veguèt si dets prims alongats sus la pèira.

Aladonc se faguèt vèire. Au bruch de son pas sus la gravilha Miquèla tressautèt.

Veguèt lo jovènt e son sorire foguèt lèu un encoratjament. Joan se diguèt qu'ela aviá lo boca un pauc granda, mai bela coma una frucha, e mai lis uèlhs coma una aiga traversada de solèu. Se sentiá lo còr enfestolit.

Avián pas rèn a se dire, e après lo bonsèr e quauqui frasas neciòtas, se calèron. Acoidats l'un tocant l'autra, Miquèla contuniava de cantorlejar e Joan li fasiá companha.

Tornèron au vilatge a pas menudets. Prenguèron un camin entre doas rengadas de sauses e si mans se fragavan.

Se trobèron mai l'endeman au vèspre. S'o avián simplament dich, e lo rendètz-vos li aviá semblat naturau. S'assetèron sus la tepla au cròs di racinatges. Lo jorn que moriá aviá una doçor verturosa. Quauqui brondas bolegavan, naut en dessús d'eli, mai, sus l'aiga tot s'apasimava dins lo vòu grèu d'uni domaisèlas. Un relarg tranquil se teniá linde e son fons èra daurat. Joan se congostava de l'ora preciosa e mai, de sentir la preséncia tèba de la manida, n'aviá pron pèr que la jòia floriguèsse a rajadas dins son còr. Lo rabiment de Miquèla deviá èstre parier que, toti dos, d'una entenduda que se disiá pas, demoravan sens mutar. Quora s'entregardavan a l'escapada, sorisián e aqueu silènci traucat de la fisança di sorires, aquò èra la promesa melhora d'un demai amoròs.

Quand se desseparèron, au meteis endrech que lo jorn passat, Joan potonèt Miquèla.

Antau seguiguèron li jorns d'aquela prima gisclada de la pluèja. La contemplacion muda de la Natura, de còps una cançon que toti dos prenián e mai quitavan tèmps en autre, aquò èra la patz que li menava a l'ora que se desseparavan, vers lo declarament de son amor, dins un poton.

E clarejava aquele patz dintre lo còr de Joan. Son còr veniá una garba de jòia. Una garba que noliá fins a li faire virar la tèsta. Non podiá pensar qu'a sa passion, e s'alunchava lo remenar dau mond, e mai lo bruch de la guèrra. Nadava dins l'amor coma dins una aiga fonsa, doblidava la riba.

E pasmens un jorn s'avisèt que jogava tornarmai. Dins lo plan-èstre a la broa de la ribiera, son amor, lo sentiá pas pus l'imaginava. Imaginava de caranchonas qu'ausava pas, e metiá dins li potons que la jovènta fisançosa lis esparava tota la fòga d'un pantais. E mai li arribava de donar a Miquèla, sa Miquèla, una cara qu'aviá pas. Quora eu barfava lis uèlhs, lo còs de la manida veniá còs d'unis amorosas, de tot un pòble de femnas somiadas, e puèi tan solament lo còs sèns cara de l'amor.

Prenguèt paur. Aviá sortit de son ostau un vèspre pèr defugir lo jòc que li fasiá mau, e tornarmai lo jòc d'eu s'apoderava. «Serà adonc pas qu'aquò ma vida!» Aviá parlat naut. Miquèla l'agachava, esmoguda. «Dequ'as, Joan?» Son regard èra tan blos, tant enfant que Joan poguèt pas que sorire. Pausèt sa man sus la tèsta de la dròlla. Li peus èran mofles, e s'espelofissián entre si dets. Quichèt dau braç, la tèsta se reversèt. «Miqueleta, siás tu?» Ela risiá un pauc, mai començava d'aver mau. O disiá. Joan s'esquichèt còtra ela. Son desir èra sanitós, lo confortava. Miquèla, sis uèlhs se cluguèron, e puèi subran se tornèron dubrir. Un quicòm li trebolava, una nivol umorosa. Joan se diguèt qu'aquò èra pas lis uèlhs d'una filha, mai d'una femna.

Se faguèt un bruch dins, la bartassada. Un pescaire veniá. Miquèla s'arborèt. Aviá li gautas ròsas e caudas. Li calinhèt de la man. «Folàs. » Trobava pas qu'aqueu mot e lo diguèt mai d'un còp.

Joan se taisava. Se trobava risible, remirant si sabatons amb escrupul, e mai li desagradava pas d'èstre risible. Avia enveja de faire fusar una galejada, mai ne trobèt pas. «T'ame, ma drolleta», diguèt a sota-votz. Aquò lo serviguèt mièus qu'una galejada.

Miquèla desenant se mesfisava, e fasiá barbelar son amaire pèr li abandonar son còs prim. «Seràs brave», li venia totjorn. E Joan s'encanhava, risolier, ganhant a cada jorn un pauc mai de terren sus una virtut que benlèu volia pas qu'èstre forçada. E cada còp que li tornava lo remembre amar de son jòc passat, lo frònt li venia sorn. Mai lèu au jòc novèu, de la carn e de l'amor, eu trobava lo solaç.

IX

Un vèspre pasmens Miquèla venguèt a eu, mai afiscada que non pas lis autres còps. Sis uèlhs, Joan li cercava e ne podia pas aplantar la mirada blosa. Se poguèt pas téner de li demandar çò qu'avia. La dròlla, li lagremas li redolèron sus li gautas d'un biais enfant, e traguèt la tèsta còntre l'espata de son amaire. Joan aprenguèt que lo fraire de Miquèla, un joine de dètz-e-uèch ans, venia de partir pèr un maquis vesin. Pas rèn l'avia mantengut a l'ostau, ni li menaçes de son paire, nimai sa maire e sa sòr que se desconsolavan. Disia qu'era son dever d'anar ailamondaut, que toti li de son tèmps èran a mand de i anar, e que lis Alemands, era de besonh de li enfonsar aqueu ganivet dins l'esquina, s'òm volia que la guèrra s'acabèsse. Joan escotava silenciós, e, mentre Miquèla barjava a la perduda, sentiá tornar a si narras un bofe d'èr ivernotge. La vila era enmantelada de nuèch, se'n soveniá; un visatge espaurugat sortia de l'escuresina. La ràbia de non poder caçar aqueu remembre lo brandussava. Miquèla, tan perduda, se n'avisava pas, nimai que sarrava ferotjament si boquetas de la paur qu'avia de quitar passat una paraula de despaciéncia. Se quichavan l'un contra l'autra, li dos jovènts, e mai o avisavan pas, e si còrs batián tan prè, cadun pèr eu.

A la perfin, Miquèla s'estonèt que son Joan diguèsse rèn e s'era calada de charrar e de plorar. Falia qu'eu l'assolèsse. O ensagèt, mai avia pas jamais après çò que se dèu dire i malurós, estènt que coneissia de dolor pas que la sieuna. Semblèt un pauc rabastós dins sa consolacion aplicada, e Miquèla se creguèt de l'aver mancat. Brava, se taisèt. Un senglut encara li coflèt la gòrja. Lo silenci s'establiguèt, e perdurèt. Lo podian pas copar, que la benaïrança de Joan, çò disia la entre eu, s'estrifava coma una nívol que l'aura l'espejeja. L'aura bufava e fasiá cridar lo còr de Joan, d'un crit renós de pentiment. Ara Miquèla, sa vergonha passada, se desesperava d'aquela agachada palaficada dins l'èr, e di maissas que se quichavan. Ausèt demandar, mai Joan avia pas rèn a respondre e foguèt mai bronzant. Ela n'era espaurugada. Bela primera, prenguèt lo camin dau vilatge. Sabian toti dos qu'aqueste vèspre sa jasuda amorosa a la ribiera era pas possible, e s'entornavan sornaruts, mentre s'agotava dins una florida de lum tota l'esplendor de la prima. Una alauseta cantava tan naut qu'òm la vesia pas pus, amb una jòia fèra que li fasiá mau a eli.

Joan, l'endeman de matin, s'embarrèt dins sa cambra. Fumava de cigaretas qu'atubava l'une amb l'autra, alongat sus son liech. Quand son paquet foguèt acabat, aviá dins lo pitre un descòr potènt. Se teniá de pensar, e l'esmoguda lo banhava d'un frejolum aigràs. Lo tendrum de la manida li fasiá pietat. Era lo primier còp dins sa vida que rescontrava una dolor, una vertadiera, una dau plen dau còr.

Aviá vergonha de jogar amb un èsser tan francàs, e s'imaginava la dolor de la Miqueleta, afolida, quand la quitariá. Que jamai s'èra dich de s'estacar a ela pèr la vida, e que n'auriá lèu son pron d'aquela aventura amorosa quand l'auriá menada a l'acabament que cercava. A la subita s'avisèt de sa malonestetat fèra. Aquò èra pas la malonestetat que ditz la morala, de qué ne rire. Aquò èra una malonestetat que fai sagnar. Un crim puèi. De qu'aviá drech e de qu'aviá pas drech de faire, pèr lo primier còp la question se pausèt, e comprenguèt qu'un gèst, aquò's jamai a gràtis.

S'èra assetat sus son liech, e l'idèa virava dins sa tèsta que li doliá. Una votz de maquina li esforçava li bocas;escotava espantat aqueli paraulas que podiá pas tenir: «Miquèla m'ama e ieu l'ame pas. » Mai èra trop nèci de la plànher. E Joan se disiá qu'ela viviá de l'amar, e mai qu'eu viviá pas. Eu èra sec;ela s'apassionava e podiá patir, e mai se chalar dins l'amor. La gelosiá tiblèt li nèvis de Joan. Li auriá vougut mau a la filha que n'aviá fach sa joguina, d'abòrd qu'ara ela li fasiá lega. Se mosseguèt li ponhs, e comencèt de plorar.

Era malurós coma un enfant. La pietat e la ràbia se mesclavan dins son desvari. Li lagremas li perlejavan i cilhas. O sentiá pas, que rondinava dau fons de la garganta. Mai n'i aguèt una pasmens que redolèt sus sa man. L'agachèt estonat. De la remirar se sentiá enteriga i parpèlas. Una altra tombèt e quand e quand un senglut li ponhiguèt li narras.

Plorèt longtèmps, la cara dins la cabeciera, qu'aviá tornat trobar aqueu biais de dròlle. Quichava la tela sus sis uèlhs. Era malurós, e sol. Estre coma un enfant, òc!malurós e sol!De pensar aquò, semblava que i levèsse un pes que pendent d'ans li aguèsse esquichat lo pitre. Un mau segur que ne patissiá, aquò lo desconsolava e l'assolava.

S'arborèt a un moment. Desirava quauqu'un pèr lo bressar, pèr caçar sa solitud. «Toti lis òmes siam quichats lis uns contra lis autres. Lo que vòu s'encaminar solet, s'ajaça e crida que lo vèngan querre. »

Voliá sa maire. Pensèt qu'èra luènh e se gropèt a li escriure. Mai davant la pagina blanca, sabiá pas de qué li dire, estènt qu'ela podriá pas comprene aqueu desfèci dolorós. Una ora passèt;aviá pas escrich una linha, mai una altra cara li apareissiá, tant bona coma la de sa maire. «Miqueleta, fasiá, t'amarai sens cèrcas. O deve. E m'assolaràs. » Lo sorire de la manida, se lo retrasiá, e mai lo cròs de son braç, que seriá bon de se i agremolir lis espatlas. E li disiá sa pena, e l'engana qu'aviá ausada. Ela lo perdonava;sis uèlhs èran lindes e amistós.

D'aqueu biais venguèt pauquet a pauquet l'apasiment. Joan alassat dormiguèt sus son liech, la gauta dins la cabeciera banhada. Quora se derevelhèt una votz lo sonava, qu'èra l'ora de sopar. Lo solèu èra trascolat, e pèr la fenèstra dintravan una michor amb lo crussiment di camps. Davalèt a la verdesca que la taula i èra mesa. Aviá talènt e la

calor de la sopa lo confortèt. Degun parlava a l'entorn de la taula, ni l'oncle, ni la tanta, nimai la mameta que sa forqueta, tròp grèva per si dets, cliquetava sus l'escudèla. Joan se disiá qu'aviá lis uèlhs roges e l'èr pauc ordinari, d'abòrd que rescontrava de regards questionaires. Esperava una remarca, que li faguèron pas. Lo sopar s'acabèt, que Joan se'n languissiá.

S'excusèt, disèt qu'èra las e mièg-malaut. Tornèt dins sa cambra. Lo lum qu'atubèt la canvièt de biais. Semblèt amistosa. Joan, sa tèsta èra voida e sabiá pas de qué faire. Dobriguèt quauqui libres. Ensagèt de contuniar son diari, d'abòrd qu'aviá entamenat son diari. Mai de tornar a la crisi de la jornada, aquò li fasiá paur, quitèt tombar son estilò e s'anèt metre en fenèstra.

Lis arbres de l'òrt li empachavan de devistar au luèrch li camps, dins la lusor dis estèlas. Ausiguèt un remenar dau caire dau portau. Clinèt lo còu, qu'una bronda i levava la vista, e avisèt quauqu'un, una femna de segur, que teniá li barras dins si mans. Una votz lo sonèt: «Joan!»

Era Miquèla. Sa votz aviá mes tant de reboliment dins la sonada, que li lagremas li conflèron li parpèlas, a Joan. La filha, malauta qu'èra de lanha, lo veniá querre. «Espèra», eu traguèt a mièja votz, e davalèt. Voliá pas que se saupèsse qu'aviá sortit. Una pòrta au fons dau corredor èra de segur dobèrta. Cauta a cauta se i gandiguèt. Era a brand. D'un saut foguèt dins l'òrt. Lo còs de Miquèla èra empegat sis li barras frejas dau portau. Joan se sarrèt. Dins un poton meteguèt una passion desesperada. «Ai agut paur», fasiá Miquèla, lagremejanta dins lo poton. «Miqueleta, agas pas paur, siáu aqui, e t'ame, t'ame. » Li paraulas li venián fora-borra, e mai s'estonava de lis ausir, coma s'èra pas estat eu que li diguèsse. Un amor fòu, lo pintava a Miquèla, trasèt li mots, fins que s'avisèt qu'ela plorava totjorn, mai ara rabida de l'ausir. «M'o aviás pas jamai dich, Joan mieu. » - «Ton Joan», eu repetiá, e son astre èra d'aparténer a aquela dròlla.

Lo portau crussiguèt pas quand Joan sortiguèt. Sola una branca de pomiera fregava li barras una après l'autra e la fauguèt tenir fins que lo peile foguèsse tombat.

Toti dos la quitèron puèi anar, que foetèt l'èr darrier eli.

Lo camin èra negràs. Se i enfonchèron a la lèsta. Ne prenguèron puèi un autre e foguèron davant un prat. Lo cèu poussejava d'ensenas, e l'erbatge aviá una odor seca. Semblava a Joan que de milions d'insèctes esperlongavan dempuèi de sègles de nuèch la meteissa cançon, e mai qu'aquò anava durar, emplenant l'immènsa vòuta, milanta e milanta annadas. Li cuèissas de Miquèla èran caudas e frescas.

X

Era lo cinc de junh. Joan, tornant a l'ostau, son còr èra cofle d'una jòia tan simpla que se n'entrerisiá. La patz de la nuèch dintravan dins eu, e se cresiá consènt de l'urosetat suava expandida dins lo campèstre.

L'endeman lis Alligats desbarcavan en Normandia. De son sòm, au matin, foguèt

trach pèr sa tanta, que cridava detràs la porta de sa cambra: «Joan, an desbarcat!» Se capitèt derevelhat au sòu, comprenèt pas encara de qué voliá dire aquela frasa, que pasmens li aviá fach au pitre un tau còp que tremolava. Davalèt dins lo salon dau plan-pè. Tot lo mond, e mai la serviciala, èran inobils a l'entorn de la Ràdio. Lo comunicat s'acabava. L'oncle acompanhava dau det sus un mòble una «Marselhesa» enfuocada. S'aussissiá defòra d'òmes que passavan dins lo camin, charrant fèrm. La tanta esquichèt Joan sus son pitre, perdiá l'alèn de barjar tròp. A un momènt s'avisèron que la Mamet se mesclava pas a sa jòia. Aviá un biais apensamentit, agachant per la fenèstra dempuèi sa cadiera. «En de qué pènsas, maman, li venguèt l'oncle, que sèmbas pas tan contenta coma nosautres?»

«Oblidatz li que moron d'aquesta ora». E calinhava Joan de sa bèla mirada cauda, enlusida d'un rebat de si besicles.

Joan sentiguèt que s'esclapava la jòia perlejada en eu, de vèire la dis autres. Pensèt a un prat batalhier, rosegat per la mar endemoniada. Un auristre de fuòc enaurava la sabla a revolumadas. D'òmes viravan au mitan pèr puèi tombar. Au sòu rangolavan. Vesia si caras e li semblavan conegudas. Se remembrèt de dos camaradas que sabia qu'èran passats en Espanha, benlèu en Africa, e mai en Anglaterra. «I a de Francés qu'an desbarcat?» demandèt. O avián pas dich. La tanta, que comprenia son ernha, s'excusava dis espatlas de pas rèn saber.

Joan anèt au vilatge. D'images de guèrra li montavan a la tèsta, que lis auriá vougut corsejar. Vouguèt somiar pas qu'a Miquèla. Lo contentamènt de l'aver a eu, e lo crèire de conéissier enfins l'amor grand, aquò li faguèt alongar li cambadas.

Abans d'arribar au vilatge, una lèa d'arbres escondia lis ostaus. S'ausia lo quilar dis enfants e di femnas sus lo plan. Joan, li trigava de saber de qué i aviá. Anèt de mai lèu encara.

A la Comuna, avián arborat una bandiera. Una autò s'èra aplantada dessota e de mond se i esquichavan a l'entorn. Un òme aviá una mitralheta sot lo braç; una pelha tricolòra lo destriava de la molonada. Respondia i questions que se pausavan, de toti li bocas au còp. Lo maquis anava s'avastar dins li planas. Era segur que lis Alemands, afolits que lis agariguèsson de pertot, e mai que s'escranquèsse son país, podrián pas tenir una mesada mai.

Un jovenàs que badava se fasiá galejar: «Ou, tu! quora vènes amb nosautres?» - «Lèu», respondiá. Joan veguèt que la bandiera de la Comuna ondejava; una crotz de Lorrena i èra empegada, en tres trachs rufes de pintura, au mitan dau blanc.

Se sentiguèt malurós. La jòia dau pòble lo laissava malurós, estènt que li semblava tròp nindia. Lo pes dis ans de dobtança li quichava lo còr. Aviá enveja de trobar la Miquèla, e de s'esmarrar amb ela dins li bòscs, luènh d'aqueu mond enfantàs, luènh de la guèrra qu'ara venia gaujosa e frèska. Lis eveniments èran estats tròp tardiers pèr eu. Li podian ara porgir pas que lo pentiment.

Un maquisard sortiguèt de la Comuna. Montèt dins l'autò amb son companh. Lo petadis dau motor escavartèt li gènts. Li femnas pensèron a sa biaça, li dròlles seguissian en corrènt e mai en piutant l'autò, d'a través li carrieras. Joan s'encaminèt vers l'ostau.

La tèsta clinada, se quitava bressar au balanç de son flaquitge. D'aucas anavan au

camp menadas pèr una drolleta. Quand passèt davant eli, faguèron un bruch e un remenar que li tirèt un mot amistós. Un pauc pus luènh capitèt Miquèla. Era clarejanta de rire: «Joan te cercave. Toti li fortunas au còp. Mon fraire es tornat;a pron pena qu'aviá partit. A miegjorn manja a l'ostau. » Aquel apartament de fortunas li desagradèt, e mai aquel image d'una lucha volontària qu'empachava pas de manjar a l'ostau. Tot aquò li semblava puèi tan pichòt que remandèt Miquèla fins au vèspre, au rendètz-vos;son pretèxe èra lo primier que li venguèt a l'idèa, se podiá pas prene au seriós.

Mai au vèspre, quora se vouguèt gandar a la ribiera, i aguèt de jovènts que lo cridèron. Anuèch s'organizava un balèti, tocant lo vilatge, au lum de quatre fars d'autò. La comuna aviá pas vougut esclarir lo plan, qu'aquò seriá estat una imprudéncia, pèr encausa dis avions, que foguèsson alemands o anglés. «Rai d'aquò, ço disián, se tracharem pas de çò que ditz lo cònsol. »

Joan dins tot aquò vesia que Miquèla se podria mai escapar aquela nuèch. S'entanchèt de prometre i joves sa preséncia. La veguèt e s'aplantèt. Si peus ros lusejavan. Lo desir de calinhar aquela cabeladura ufanosa lo tornèt prene. Si tempes batián. Toti dos enreguèron, que se tenián la man, son camin costumier. Doas oras après, venguèron mai a la ribiera. E mai quand faguèron ajaçats, una musica li faguèt tressautar. Era lo balèti que començava. Joan quichèt Miquèla mai fòrt còtra eu. Parlava, disiá son amor sèns prene alen, pèr pas entendre lo chafaret de jazz que se calava pas jamai.

A mièja-nuèch, pèr rintrar a l'ostau, li fauguèt se desvirar e defugir la joventut quilarèla. Entre li brondas, s'entrevesia un relarg de lum e de cobles que i passavan l'un après l'autre. Semblavan toti donats a la dansa e son còs èra plegadis. Miquèla e Joan manquèron de butar còtra dos expandits dins l'erbilha. Un jovènt s'assetèt, risolier. La dròlla revirèt la cara pèr que la veguèsson pas.

Joan tirava lo braç de Miquèla. Volia que s'entanchèsse.

XI

D'un còs de filha e d'una cabeladura de coire Joan fasiá lo viure mai esbarlugat. I pensava dins li jornadas e lo vèspre se negava dins lo chale de li remirar. Avia ara una pichòta fotò de Miquèla, e la pausava davant eu d'oras de tèmps, banhat d'esmoguda e mai risolet de se vèire tant semblant i calinhaires, aqueli badarèus, que dison lo mond.

A l'ostau escotavan febrosament li nòvas de la Ràdio. Li Maquisards venián sovènti fes au vilatge e dins aqueu ròdol que lis Alemands se i èran pas jamai mostrats, eli levavan l'enuèg de la vida monotòna e mai dau mesquinitge. Li primiers fuòcs de l'estrambòrd s'amoçavan, un còp facha la «Liberacion» e, d'abòrd qu'amondaut lo Frònt s'estabilizava, tant auriá pogut perdurar aqueu plan-viure de tèmps e mai de

tèmps. Joan, la guèrra l'installava dins son amor. Ges d'avenir, ges de passat. S'aprefondissiá dins la congosta. E l'estiu veniá, dins l'esplendor de la Natura.

Au quatren jorn pasmens l'endrech coneguèt la paur. Devers li sèt oras dau matin, la tanta de Joan picava à la pòrta de sa cambra: «Lis Alemands arriban.» L'enfolitge la fasiá bretonejar. «Toti li joines se'n van. Dison que benlèu li Frisons furnaran de pertot.» Joan meteguèt si cauças, que sa tèsta èra encara cofla de sòm e anèt dubrir. La femna aviá li mans banhadas de sa bugada. La serviciala èra darrier ela, que la semblava coma son ombra, e, toti doas, agachavan sens brandar, amb un biais d'angoissa. Eu se sentiá pasible; una segureta confortanta èra dins si nèrvis. Sabiá queti gèsts faliá causer per anar lèu. «Donatz-me una cubèrta e de biaça», traguèt en risent. «E vos ne fagatz pas». Li femnas s'afanèron, empliguèron un sac, butèron dau ponh lo saucissòt entre lo tricòt e la botelha de cafè. Li potonèt, e mai l'oncle que virava d'un mèmbe a l'autre, desvariá d'èstre inutil.

Darrier l'ostau, se podiá prene la montada. Lo bòsc èra luènh d'una ora, e penosa èra la caminada. Joan susava, s'arrestèt après un quart d'ora pèr bofar. De camions petardavan sus la rota que se vesia ara, de l'autra man du Tarn. Faguèron pauseta, puèi enreguèron lo pont dins l'endrechiera dau vilatge. Joan montèt mai. La plana, a dicha qu'eu anava, se grandissiá, partida en bocins de cinc o sièis colors.

Au cresten i aguèt un tenement larg e bèn laurat. Joan lo bordegèt. De l'autre costat, tres òmes caminavan. Li faguèron signe amb la man, amistosament. Eu li tornèt respònsa d'un signe parier. A l'acabar dau camp, lis ajonheguèt. Eran joves.

Dos avián un fusiú de caça, lo tresen un revolver dins sa talhòla. Joan li demandèt de qué sabián. Lo jorn d'abans, ço diguèron, lis Alemands avián rescontrat una veitura dau maquis, sus la rota. Quauqui cops de fuòc de cada part. Li nòstres avián fugit vers lo vilatge. Uèi a la vila, li de la Resisténcia avián sabut a dire que s'alestissiá de tropas pèr lo caire. Adonc avián descampat. Dins l'endrech demorava pas que li femnas, lis enfants, e mai lis òmes pron annadits. Basta! òm tornariá dins dos o tres jorns.

Dintrèron dins lo bòsc. La patz dis arbratges, trebolada de quauqui aucèus e l'ombra faguèron de bèn a Joan, que se poguèt remonter de la calorassa. Li tres jovents galejavan. N'i aviá un que contava un auvari dis Alemands. Un èra estat vist la setmana passada dins l'encontrada, sol sus sa motò. S'arrestèt a un mas pèr demandar lo camin. Lo masier l'esmarret vers un país que i foguèsse en perilh. Joan pensava a Miquèla. Se botèt a siblar.

Arribèron au darrier d'una bòrda, dins un relarg de l'arbrilha. Se vesia una pichòta carraira blanca. Sus lo davant de l'ostau, li gènts charravan amb dos maquisards. Una motò èra acostada au potz. S'arborèron toti pèr aculhir li novèus qu'arribavan. Om s'assetèt puèi au sòu de companha. Cadun sortiá sa biaça. Lo mèstre ofrissiá pèr s'acaptar una jaça a l'abandon, un pauc pus luènh, còla-montant. Om era ailamont fòra li camins que podián prene.

Om i anariá tot ara. Joan, li veniá lo gost de questionar. Un di soudats, que li disián Rogier, èra en mession. Aviá partit quauqui jorns aperabans d'un grop di Cevenas, e debanava pèr lo menut tot çò beu que se fasiá ailà, qu'èran, li Francés, mèstres dins toti li vilòtas de la montanha. Aquò èra quasiment lo país de Joan, li Cevenas, e s'entrevèt

d'endrechs qu'aviá conegut a passat tèmps.

L'autre jove èra Jòrdi, e Joan, aquò li faguèt un còp quand compreguèt qu'èra lo fraire de Miquèla. Auriá vougut li dire quicòm de brave. Son còr regolava de frairetat, estènt que Jòrdi donava d'èr a sa sòr. Mai se tenguèt pèr crenhènça.

La repaissuda anava d'un polit vam. Li galejadas gisclavan. Un drollet virava a l'entorn de la motò. Son paire lo charpèt, que bosigava un maquinatge. Lo contentament se destriava sus li caras pausadas.

A un moment s'ausiguèt un motor. Toti chaurilhèron. Mai un òme venguèt coma aquò que se podiá pas que foguèsson eli, que s'avastavan pas jamai sus de tan pichòts camins e tan menaçats pèr la forèst. Acabava pas de donar sis explicas, qu'un camion apareguèt a una virada, avau, e prenguèt la montada drech vers lo mas. S'entragachèron. Jòrdi èra palle e esquichava sa mitralheta.

«Escapa», cridèt Rogier. Aqueu mot faguèt la butada que lis esparpalhèt. La bordiera quilava e son òme la podiá pas faire taisar. Avia lo dròlle empegat i cambas antau que l'empachèsse de córrer. Tres còps de fuòc petèron.

Joan traversava l'airòu; un tròç de pèira dau rotlèu li sautèt au menton. Si gautas s'enfuoquèron. Se mandèt dins un baranhàs. D'abochon, remenava lis ancas en seguissènt un valat. Un autre còp petèt a sa drecha, puèi dos autres davant eu. De brotilhas, li veguèt bombir en garba a tres mètres d'eu. Una frasa li dindinava dins la clòsca: «Baste m'en sortiguèsse! Baste me'n sortiguèsse!» S'avisèt que lis agolenciers se fasián mai clars. Veguèt d'arbres sus sa tèsta. S'arborèt e corriguèt. Rogier corrissiá a son costat, l'arma dins la man que li bracas la foetavan amb un bruch sèc. Joan mirèt si mans; èran ensagnosidas. Trapèron un relarg, fornit de ginestas. Se i pausèron un pecic de tèmps. Dau caire dau mas s'entendiá pas pus de motor. De votz udolavan en alemand. Rogier èra peginós. «Li van tuar!. . . li pòrcs!», faguèt a sota-votz: «Sai que non!» Sa protèsta semblèt a Joan bèfia aitanlèu la traire. - «Se solament ne podiáu avalir un», tornèt Rogier.

Prenguèron mai la marcha. Lo terraire s'enuaçava e veniá rocassier. Se faliá clinar pèr bombir d'un agrenàs a l'autre. «Avisa», diguèt Rogier. Son det mostrava lo mas en dessota d'eli. Se vesían en plen. Joan s'empeguèt darrier un pège de rore e agachèt. Au mitan de l'airòu èra la familha esquichada, e mai d'autre mond. Eran sièis. L'enfant bramava, la cara tocant l'anca de sa maire. A borradas de fusiú dins l'esquina, d'Alemands butavan Jòrdi. Deviá èstre nafrat, que s'ajacèt. Trantalhava pèr s'arborar mai e li còps de pès e de còssa lo secutavan.

Lo cap s'ausiguèt que golava un òrde. Li soudats prenguèron son amira sus lo grop. Joan e Rogier, sa boca venguèt sèca dau còp. Son còr batiá un brande fòu. Un soudat pasmens peutirèt l'enfant e lo traguèt de caire. Rogier se revirèt vers Joan. Avian li ponhs dins lis aurelhas. A Joan, li semblèt que s'espètèsson si tempes dins la violéncia dau bruch rauc. Rauc Rogier choquetava.

De quauqui minutas puèi poguèron pas levar la cara. Una aranha se passejava sus la man de Joan. Era vèrda e pansuda. «Aranha dau sèr, espèr», se disiá entre eu. Lo necitge dau provèrbi lo descorèt. Bandiguèt l'aranha.

Ara d'Alemands s'entanchavan de montar dins lo camion. D'uni sortián de l'ostau.

Darrier eli i aguèt una lenga de flamba, pallinèla dins lo solèu e que limpava pèr la fenèstra. Lo motor rondinava. Traguèt una espetorrada. Lo fum negrès agolopava l'ostau. De pòsts petavan. L'enfant s'èra calat de bramar.

Lis Alemands partiguèron.

A mièja còsta, que davalavan, Joan e Rogier trobèron dos joves, di tres qu'èran venguts tot ara amb Joan. Degun poguèt parlar. Lo cubèrt dau mas s'escranquèt au moment qu'arribèron avau. Una nivolassa de fum lis enrodava, i ponhiá lis uèlhs e li fasiá tossir. S'entrevesiá sus l'airòu lo rotlèu e lo molon di cadavres. Joan prenguèt lo dròlle pèr la man e lo mènèt au camin.

De gènts venián ja di mas vesins de pèr la sosta dis arbres. S'aplantavan abans de ne sortir, pèr vèire se lis Alemands èran pas pus aquí, vertadierament. Joan li donèt l'enfant, e li laissèt que boleguèron lis afuselhats. Era assetat de còstat Rogier e l'escotava que disiá: «I a pas pus rèn a faire aici. Lo Maquis podrà pas tenir. Li faudrà montar mai. Ieu, ai fach ma plega. Tòrne en Cevenas. » D'images afrós dansavan davant la vista de Joan. Compreniá que desenant se'n podriá pas desempegar. Fariá sa vida amb eli. Es estrani de viure amb de mòrts sarrats a vòstre entorn. Auriá paur a cada còp que la sòm lo prendriá. Dos òmes passèron. Portavan lo còs dau bordier. Sa tèsta balandrava, e sis uèlhs èran larg dubèrts, liscs e sèns fonsor coma una aiga fangosa. «Barratz i lis uèlhs», cridèt Joan. S'èra arborat e toti se revirèron, estonats d'aqueu quilar. S'avisèt aladonc que dempuèi una passada, li votz s'èran taisadas, coma dins l'ostau que i a mòrt.

Rogier li aviá pausat la man sus l'espatla. «As de besonh de te pausar, li veniá. Vai te'n d'aicí, a la jaça. » Lo consèu lo faguèt tressautar. Li semblèt qu'òm l'aviá mancat. A la jaça, òc, i anava. Mai eli, li mòrts, anavan li faire companha. Dins lo vèspre, se veguèt qu'anava abans, e de trevas lo seguissián en silènci. La ràbia li faguèt bronzir li maissas.

«-Quora partes, Rogier?

-Tre ara. »

Rogier brandèt pas. Li porgiguèt la man. Joan la quichèt febrosament. Un solet desir lo tarfurava, de se batre, d'ausir mai petar lo fuòc. Antau defurgiriá li cadavres que lo pegavan. Oc, a cada Alemands que tuariá, es un cadavre que lo quitariá. Aquela idèa de supersticion li faguèt de bèn. Era la primera causa que li faguèsse de bèn.

Faliá anar fins a Sant-Africa. Ailamont trobarián de papiers faus, e seriá puèi un jòc d'anar en Cevenas. Un òme d'un mas prenguèt una letra pèr l'oncle e pèr Miquèla. Que son fraire èra mòrt, aquò Joan o ausèt pas dire a la manida, mai li parlava de dever e mai de revènge. Li èran doç aqueli mots, que jamai lis aviá escrichs. Son còr se desnusava di dobtanças. Veniá un jove coma lis autres.

Passèron de pèr li bòscs. Seguiguèron puèi una rota, lèsts a s'escondre s'entendián un motor. Rogier planhissiá la motò que lis Alemands l'avián degalhada, e mai la mitralheta qu'èra estat compelit de la laisser a un pacan, d'abòrd que la podiá pas servir en camin. A nuèch tombanta, arrestèron un camion d'obriers, qu'anava plan-planet. Lis òmes s'esquichèron per faire plaça i dos jovents, e li demandèron pas çò que fasián aquí a aquesta ora. Joan foguèt urès dins son caud. Lo solèu poussejava dins lo fulhum. Lo lassitge i pecigava li cuèissas. S'endormiguèt.

Un ressaut lo tirèt de son sòm. Era nuèch quasiment. Lis òmes charravan e copavan a beli dènts de flòcs de pan negrès. Joan aviá son sac entre cambas. Ne sortiguèt un tròç de

saucissòt: «Bon apétit», i faguèt son vesin que sorisiá, amistós.

De brancas, de còps que i aviá, grafinhavan li ròdas. Om aviá pres una traversa.

Joan pensèt a Miquèla. Li semblava que seriá contènte d'eu.

XII

De qué dirai mai de tu, mon amic? De Tarn i Cevenas, se complis ton astrada, e te quita ton jovènt malautejant. Antau coma o as vougut, siás pas pus qu'un jove entre li joves e dins la molonada te perdem. Es mòrt lo Joan Larsinhac que coneissiáu, e mai tu, bèu primier, lo desoblidères. Quand te'n veniá un remembre, sabe que d'una cançon la forabandissiás.

Es una altra istòria qu'acomènçe, e mai foguèsse estada tan corteta. Cortet tanben sera mon racònte, Joan, coma auriás vougut qu'o siá, d'abòrd que i a puèi un merit de se taisar davant la patz blosa d'un còr e la certitud.

En una mesada tombèron cinc Alemands davant tu, que valián cinc cadavres quitats sus l'iera dau mas de Tarn. Ne faliá dos encara pèr que te sentiguèsses liure, pagat ton degut. Au momènt que te destosquèron e te clavelèron au sòu, que podiás pas fugir, ne faguères mai darbornar dos. La deca èra escafada e, sèns racacòr, quitères lo solèu.

Aqueu solèu que uèi, dau tèmps qu'escribe, s'enintra dins la lunchor sagnosa, lo veguères au darrier de ti moments, e pensères benlèu a la frasa dolorosa de ton diari: «M'a semblat que quauqu'un veniá de morir, que i deviáu quauque rèn, una grand reconeissença. » L'as agut donat, ton degut, e dicha ta reconeissença a la vida, ne siáu segur, dins la batèsta.

E sobra pas que ieu pèr dire qu'aviás un dèute.

Au mes de julh de 1944, Rogier me venguèt vèire a Nimes. La Liberacion se sarrava, e nòstre companh assegurava pèr lo darrier còp una ligason entre son Maquis e la Resisténcia de la Vila. Me parlèt de Joan, de sa bravetat risoleta qu'amavan amondaut, e de tota son istòria d'amor que li aviá contada. Lo reconeissiáu pas dins aqueu retrach, senon que i trobave encara la franquesa de son eime e sa bèla talènt de vertat. Lo reconeissiáu pas, mai l'amave mai que non pas abans, ço disiáu. Nòstra amistat veniá una frairetat

Rogier me balhèt enfins sa letra. I apondrai pas un mot d'explica. Es aqui tala que la legiguère, darrier testimòni de sa grandor:

Mon amic,

Ai lo mejan de t'escriure. Ma letra, es un cambarada que te la portarà, un brave cambarada. Sabe pas çò que fas dins aqueli mes de glòria. Siáu dins un maquis, e siáu urós. I a quauque rèn mai: una dròlla m'espèra, que i pènse sèmpre.

Tot aquò's simplàs, ai pas vergonha d'o dire, e lo Joan que coneissiás èra mai complicat. Basta! La vertat es facha de carn que patis o s'enfuòca. Lo demai es pas que jòc. Jòc di libres, que nos n'an assadolat.

Se cresiáu en Dieu, me trairiáu d'a genolh. Mai crese is òmes e luche
Non sai se ma letra t'arribarà. Benlèu tu tanben siás dins la montanha, en luòc mai.
Se demoras encara a Nimes, t'espèrè. Vène. Rogier te donarà lis indicas.

Trantalhère tres jorns pèr respòndre a la sonada de Joan. Mai puèi ieu tanben
prenguère lo camin d'aut.

Joan èra mòrt. Rogier m'aculhiguèt desesperat. Portave ieu una nòva que la maire de
Joan, lagremanta e risoliera, me'n aviá cargat. Miquèla esperava un enfant.

Dins la jòia clara de la Liberacion, davaleriam puèi. Joan demorava sebelit au
tombant de la Montanha, dins un pichòt cementèri de tres ciprés. Me semblava de còps
qu'amondaut, dessus nosautres e nòstra baudor parlufiera, eu menèsse una garda serena.

Nòstra jovènça mena una garda, una garda desoblidada. La comprenon pas li mai
vièlhs, nòstra gacha penosa, li qu'an viscut una guèrra amb sis esperits mèstres de
l'eveniment e mai sa consciéncia politica. La comprenon pas li mai joves, que pèr eli tot
es simple, classat, que sabon ont devon anar, sèmpe. De nòstra lucha apassionada per
nos derrabar au mond faus que nos i avián enclaus, pas rèn demòra. Siás mòrt,
Joan; nòstre jovènt es mòrt.

Si, demòra un enfant que li dison Joan coma a tu. L'ai vist. Sis uèlhs sèmban li tieus.
Mai de qu'ères, de qu'as patit, ne sauprà pas rèn. Es mièus antau. Darrier tu la pòrta se
barra e se tornarà pas dubrir. Adieu.

FIN

Obras narratives de Robert Lafont

- I - VIDA DE JOAN LARSINHAC
- II - LI CAMINS DE LA SABA
- III- LI MAIRES D'ANGUILAS.
- IV - TE TU TE IEU.
- V - L'ICONA DINS L'ISCLA.

Autras òbras

Poèsia

- Paraulas au vièlh silènci, I. E. O. , 1946.
- Dire, I. E. O. , 1957.
- Pausa Cerdana, I. E. O, 1962.
- L'Ora, « Oc », 1963.
- Aire Liure, P. -J. Oswald, 1974.

Teatre

- Lo Pescar de la Sépia, I. E. O. , 1958.
- La Loba, Aubanèl, 1959.
- Ramon VII, Lo Libre Occitan, 1967.
- La Nuech dis Enganats, in Cinc Peçòtas, I. E. O. , 1967.
- Los Ventres-Negres, I. E. O. , 1967.
- Teatre Claus, I. E. O. , 1969.
- Dòm Esquichòte, I. E. O. ,1973.
- Lei Cascavèus, C. D. O. , 1977.

Pròsa

- Lo Sant Pelau Cap e Cap, 1972.
- Tua Culpa, I. E. O. , 1974.
- La Primera Persona, Fédérop, 1978.

"VIDA DE JOAN LARSINHAC"

« A TOTS »

INSTITUT D'ESTUDIS OCCITANS

1978

Tèste integrau

Còpi interdicho

Reserva pèr aquéli qu'an la licènci d'utilisacioun

C. I. E. L. d'Oc

Centre International de l'Écrit en Langue d'Oc

Sèti souciau:

3, plaço Joffre - 13130 Berro.

Tóuti dre reserva - Tous droits réservés - All right reserved.

© Centre International de l'Écrit en Langue d'Oc - 1997

© Adoubamen dóu tèste pèr Joan Saubrement,
en sa qualita de mèmbe dóu Counsèu d'Amenistracioun dóu CIEL d'Oc.